

Minta Üzleti Terv
Méhészet, méztermelés

Kedves Olvasók!

Napjaink környezeti, társadalmi és gazdasági folyamatainak vesztesei közé tartoznak Magyarország és Szerbia kistelepülései, falvai és periférikus helyzetű térségei, ahol a negatív hatások halmozottan, felerősödve és tartósan érintik a helyi lakosságot. A Vajdaságot és Bács-Kiskun megyét az erős hagyományokkal rendelkező mezőgazdasági termelés jellemzi, amely azonban nem biztosít elegendő bevételt a vidéken élő lakosság számára.

Ezzel a füzettel a vidék népességmentartó képességéhez kívánunk hozzájárulni a Bács-Kiskun megyére és a Vajdaságra jellemző jövedelemszerzési lehetőségek bemutatásával. Az üzleti tervekkel segítséget nyújtunk az első lépések megtételéhez mindazoknak, akik bővíteni akarják bevételi forrásaikat. Jelen kiadvány az ehhez szükséges döntések meghozatalához ad információkat többek között a piaci környezet, a jogszabályi háttér és a technikai feltételek bemutatásával. Az üzleti terv nagy segítség az értékesítési ötletek tisztázásában és azok alapos végiggondolásában.

A jövedelemszerzési tevékenység kiválasztásakor a következő szempontokat tartottuk fontosnak: kis eszköz-igénnyel, viszonylag alacsony befektetéssel járjon; az előállított termék a térségre jellemző tradicionális, versenyképes, a piacon eladható legyen; a kintarással rendelkezőknek sikerélményt adjon, valamint valóban segítse a kiegészítő tevékenységet folytatók jövedelmi viszonyainak javítását. Ezzel szándékozunk hozzájárulni a vidéken élők életének hosszú távú megalapozásához.

A kiadvány szerb és magyar nyelven készült, a tartalom kialakításánál pedig figyelemmel voltunk mindkét ország sajátosságaira. Hisszük, hogy van mit tanulnunk szomszédainktól, egymástól. Reméljük, általános séma helyett az összegyűjtött információk alkalmasak arra, hogy megválaszolják a vállalkozás elindításával kapcsolatos kérdéseket, illetve a vállalkozó szelleműeket is kellően motiválják.

Jelen kiadvány a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat és a Háló Vajdasági Fejlesztési Alapítvány Ruralnet című projektje keretében készült. A projekt megvalósítására a Magyarország–Szerbia IPA Határon Átnyúló Együttműködési Program nyújtott lehetőséget.

Bányai Gábor

a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat elnöke

Bunford Tivadar

a „Háló” Vajdasági Fejlesztési Alapítvány igazgatója

– Méhészet, méztermelés –

A dokumentum a „Hungary–Serbia IPA Cross-border Co-operation Programme” keretében készült a HUSRB/1203/213/085 számú és a „Ruralnet – Joint farm diversification strategy in the Hungarian–Serbian borderline” című projekt részeként

www.hu-srb-ipa.com

Szerkesztő: Csorba József – Szakmai lektor: Péter Gábor – Képszerkesztő: Ujvári Sándor – Grafikai tördelés, nyomdai előkészítés: Pixel Manufaktúra Kft. (Ágh András, Finger Moto Kft.) – Nyomdai munkák: DeMax Művek Kft.

Ez a dokumentum az Európai Unió pénzügyi támogatásával valósul meg. A dokumentum tartalmáért teljes mértékben a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat vállalja a felelősséget, és az semmilyen körülmények között nem tekinthető az Európai Unió és/vagy az Irányító Hatóság állásfoglalását tükröző tartalomnak.

ISBN 978-963-7192-34-0

Kiadó: Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat

Felelős kiadó: Bányai Gábor, a Bács-Kiskun Megyei Közgyűlés elnöke

Kiadás éve: 2014

Tartalom

<i>Méhészet, méztermelés általános leírása</i>	5
1.1. A magyarországi és a szerbiai piaci helyzet bemutatása	5
1.2. Mézek leírása	7
1.3. További méhészeti termékek	10
1.4. Az értékesítés lehetőségei	14

A méhészet, a méztermelés technikai feltételei **15**

2.1. A méhészet eszközigénye	15
2.2. A méhészeti év munkái	16

A méhészet és a méztermelés szabályozási környezete **19**

3.1. A jogszabályi környezet Magyarországon	19
3.1.1. Méhtartásra vonatkozó jogszabályok	20
3.1.2. A méztermelésre, -feldolgozásra, -értékesítésre vonatkozó jogszabályok	20
3.2. A jogszabályi környezet Szerbiában	21
3.2.1. A méhtartásra vonatkozó jogszabályok Szerbiában	21
3.2.2. A méztermelésre, -feldolgozásra, -értékesítésre vonatkozó jogszabályok	22
3.3. Nemzeti termékek kategóriái	22

A méhészet és a méztermelés pénzügyi és finanszírozási terve **23**

4.1. Támogatások	27
4.2. A vállalkozási forma kiválasztása	27

Méhészet, méztermelés általános leírása

1.1. A magyarországi és a szerbiai piaci helyzet bemutatása

A méhészet a mezőgazdasági ágazat kicsiny, de kiemelten fontos területe. A mezőgazdaság bruttó termelési értékének 1%-át, az állattenyésztésnek 3%-át adja. A méhészeti ágazat 18 000–20 000 család megélhetéséhez nyújt kiegészítő vagy fő jövedelemforrást **Magyarországon**, így közvetve hozzájárul a vidék népességmegtartó képességéhez. A méhészetek létfontosságú szerepet töltenek be az ökológiai egyensúly fenntartásában.

Magyarországon a méhcsaládszám 1–1,2 millió, a közvetlen haszon az éves méztermés, amely 15 000 és 25 000 tonna között mozog az adott év időjárásának, a vetett növénykultúrák nagyságának függvényében. Ebből 12 000–15 000 tonna export. Valamint számottevő más méhészeti termék, pl. a virágpor, a propolisz, a viasz termelése. Közvetett haszon a méhek megporzó tevékenységéből adódó érték, ami jóval nagyobb, mint a méhészeti termékek begyűjtéséből származó bevétel.

A méhsűrűség Magyarországon drasztikusan megemelkedett, Európában a legnagyobb, 11–12 méhcsalád/km². Néhány dunántúli és több alföldi megyében is 15–20 méhcsalád tengődik négyzetkilométerenként, ez a világon a legtöbb. Ugyanakkor szinte minden mézet és virágport adó növényünket, mint pl. az akácot, a selymekórót, az ámorakácot, a szolidágót invazív fajok minősítik, és „tüzzel-vassal” irtják. Ez az eredménye a természetvédők számunkra haszontalan lobbitevékenységének, és a kormány közmunkaprogramjában a méhek élőhelyén, életterén folytatott munka áldatlan hatásainak. Ezek nekünk méhészeknek kedvezőtlen körülményeket teremtenek, mert nem marad megfelelő nagyságú és minőségű gyűjtőterületük a méhcsaládjainknak. Az utóbbi években visszaesett a fogyasztás (0,5–0,6 kg/fő/év). Jellemző, hogy a nagyfeldolgozók az olcsó importmézet keverik a jó minőségű térségből származó mézzel.

Szerbiában a bejegyzett méhkaptárak száma 665 000.¹ A statisztikai adatok szerint 2011-ben 4 283 tonna mézet termeltek Szerbiában, mintegy 14 kg mézet méhkaptáronként.² A Szerbiai Méztermelők Egyesületének (Savez pčelarskih organizacija Srbije) adatai alapján a szerbiai méztermelők 2012-ben 5 724 tonna mézet állítottak elő. Ennek a mennyiségnek legnagyobb része akácméz (2 t) és napraforgóméz (1,5 t) volt. Emellett féltonnányi mezei (livadski) mézet, kisebb mennyiségben hárs-, vegyes virág- és olajrepcemézet

¹ *Popis poljoprivrede 2012. Poljoprivreda u Republici Srbiji. Republicki Zavod za Statistiku*

² *Statistički godišnjak Srbije (2012.) Beograd, 1–415.*

is termeltek. A 2012-ben az export mennyisége 3 000 tonna volt.³ A térség jellegzetes terméke a szerémségi virágpör, melyből évente mintegy 10 tonna virágpör állítanak elő. A szerbiai mézfogyasztás lakosonként 0,37 kg-ot tesz ki évente. (Marinković–Nedić)⁴

Háromféle szinten végezzük a méhészkedést: hobbiként kedvtelésből, időtöltésből, kiegészítő, jövedelempótló tevékenységként munkahely mellett, valamint főállásban teljes munkaidőt kitöltő, kemény, profitorientált munkával.

Fő hordást biztosító növényeink, mézeink: repce, akác, napraforgó. Nagyobb eséllyel gyűjthető fajtamézek a következők: mézontófű, selyemkóró, hárs. Kisebb eséllyel gyűjthető fajtamézek: medvehagyma, galagonya, ámorakác, gesztenye, levendula, aranyvessző, erdei méz (más néven édesarmat).

Az egyszerű vásárló csak a boltokban legnagyobb részt tartott akácmézet és vegyes virágmézet ismeri. Érdeemes megemlíteni, hogy ezenkívül számtalan fajtamézet gyűjtenek a méhek. A megfelelő kaptártípussal méhészkedő méhészek (alacsony keretes rakodókaptár) ezt a lehetőséget a megfelelő növényre vándorlással ki tudják használni. A kisebb fészeklépeket az anyaméh a fiasításával szinte teljesen uralja. Közvetlenül a fészek

feletti lépekbe gyűjtik a nektárt a méhek. A fajtamézeket általában kisebb mennyiségben raktározzák. Mivel ez a kisebb mennyiség nem „vész” el a fészeklépekben, hanem elvehetővé válik, így tudnak fajtamézeket pörgetni ezek a méhésztársak. A tudatos vásárlók és az ingyencék már ismerik és keresik ezeket a mézeket. Árban is megtérülhet az ilyen mézek gyűjtetése, csomagolása, árusítása, de csak akkor, ha közvetlen a fogyasztónak tudunk értékesíteni.

³ <http://www.makroekonomija.org/poljoprivreda/proizvodnja-i-izvoz-meda-iz-srbije-vise-kosnica-manje-meda/>

⁴ Marinković, S–Nedić, N: *Analysis of production and competitiveness on small beekeeping farms in selected districts of Serbia*, Agroinform Publishing House, Budapest

A méz módosított nektár, amennyiben az összetett cukormolekulák enzimek hatására egyszerű cukrokká hasadtak, kevesebb vegetációs víz maradt benne, és csökkent a mérgező nehézfémek mennyisége, amely az átalakításon dolgozó méhek testébe került át. A méz nemcsak édesség, hanem annál sokkal több! Fizikai és kémiai tulajdonságain alapul az egészséget védő, megőrző és fejlesztő hatása, melyet az apiterápiás gyógy mód is alkalmaz. Cukrai egyszerűen könnyen felszívódnak. Nemcsak édes, hanem szerves savakat is tartalmaz, melyek javítják az étvágyat, elősegítik az emésztést. Étvágyjavítók illat- és aromaanyagai is, melyek közül néhány fertőtlenítő, fájdalomcsillapító és nyugtató hatással is rendelkezik. A méz külsőleg savkezelésre is alkalmas. Változatos ásványianyagtartalmával hozzájárul szervezetünkben ezek kívánatos egyensúlyának eléréséhez, az esetleges hiány megszüntetéséhez. A méz sokoldalú táplálék, mely többféle szükséges anyaggal látja el az ember szervezetét. Felveszi a küzdelmet a baktériumokkal, támogatja az emésztést, a májat, a vízkiválasztást, táplálja az izmokat, nyugtató és enyhe hashajtó. (A méz gyógyászati felhasználását a „Méh doktor” c. szakkönyv mutatja be.) Ugyanakkor számos szakirodalom rámutat, hogy a mézet egyéves kor alatt nem ajánlott a gyermekek étrendjébe felvenni.

1.2. Mézek leírása

Az ókori görögök nézete szerint a méz az égi harmatból származik. Ma már közismert, hogy a virágméz a növények nektárából a méhek gyűjtő, átalakító és sűrítő tevékenysége révén alakul ki. A méz tulajdonságait alapvetően az a növényfaj határozza meg, amelyik a nektárt termelte. A mézet is ezen az alapon nevezik el. Tiszta „fajtamézet” csak azokról a növényekről kaphatunk, amelyekből egy helyen egyszerre sok virágzik. Ellenkező esetben a kaptárban a különféle nektárok összevegyülnek, így „vegyes virágméz” keletkezik.

A nektártermelő növények nagyobb részének beporzását méhek végzik. Az édes nektárt a méhek mézgyomrukban gyűjtik, s mikor az megtelik, hazarepülnek a kaptárba. A nektárt a viaszból épült sejtek falára kenik. A belső munkára beosztott fiatal méhek a nektárt néhányszor kiszedik és átrakják. A képződő enzimek az összetett cukrokat az emberi szervezet által legjobban hasznosítható egyszerű gyümölcs- és szőlőcukorrá alakítják.

Az akácfa virága

Közben a méhek szárnycsapkodásukkal a nektár víztartalmát 18–19%-ra csökkentik, és a megtelt sejteket viasszal befedik. Ha a mézes lép sejtjeinek többsége már fedett, a méhész kipergetheti a mézet.

Akácmez

Jellemző a magas gyümölcscukor-tartalma, ezért a legkevésbé kristályosodó mézfajta. Hat a gyomorsav túlzott termelődése ellen, robizin- és acacintartalma enyhíti a köhögést. Ismeretes általános fertőtlenítő hatása. Méze pollenszegény, ezért különösen az arra érzékenyeknek ajánlott.

Repcevirágzás

Repceméz

Magas szőlőcukor-tartalma okán előnyös a szellemi és fizikai munkát végzőknek, sportolóknak. A legkevésbé savas mézfajta, ajánlott az érzékeny gyomrúaknak. Könnyen kenhető, krémesen kristályosodó.

Napraforgóméz

Magas ásványianyag-tartalmú ismert fajtaméz. Íze üdítően savanykás. Kristályosodásra hajlamos, nagy szemcséjű kristályokat alkot. Színében páratlan mézfajta.

Mézontófűméz

A facélia néven közismert, mának természetett, zöldtrágyaként, illetve előveteményként is használt növény méze. Enyhe, kellemes zamatu, magas gyümölcscukor-tartalmu méz.

Selyemkóróméz

A Duna–Tisza közén, a Homokhátság parlagon hagyott terü-

letein elterjedt növény méze. Ismert elnevezése még a selyemfű vagy vaddohány. Hungarikumként számon tartott, magas gyümölcscukor-tartalmú fajtaméz. Fertőtlenítő hatása jelentős, jellegzetes aromájú, ízű. Méze pollenszegény, különösen ajánlott az arra érzékenyeknek.

Hársméz

Farnezettartalma idegnyugtató hatású. Álmatlanság ellen, lázas betegségek enyhítésére kiváló. Enyhíti a köhögést, hörghurut ellen és görcsoldóként is hatásos. Kolintartalma gátolja az érlelmeszesedést, valamint a zsírlerakódást.

Medvehagymaméz

Közép-Európa legnagyobb területű természetes előfordulásától származó fajtaméz, hungarikum. Méze világoszöld, majd barna árnyalatú, íze a hagymára emlékeztet. Általános fertőtlenítő, légúttisztító hatása ismert.

Galagonyaméz

A galagonyabokor mandulaillatú virágának méze. Magas gyümölcscukor-tartalmú fajtaméz. Megelőzi, illetve csökkenti a szív- és érrendszeri betegségeket. Keringési zavar és infarktus után kimondottan ajánlott.

Ámorakácmez

A csodálatos szépségű Tisza és a Körösök árterében elterjedt cserjék jellegzetes aromájú méze. Színe rózsaszínes, gyümölcscukor-tartalma magas. Erősíti a szervezet védekezőrendszerét.

Gesztenyeméz

Magas ásványianyag-tartalma csökkenti a vérszegénységet. Javasolható trombozisa való hajlam és visszértágulat esetén. Hasznos genitális gyulladásoknál, fokozza a potenciát. Méze értékes összetételű, íze egyedi, kesernyész zamatu.

A gesztenye virága

Levendulaméz

Hazánkban ritkán előforduló, páratlan zamátú különleges fajtaméz. Fertőtlenítő, nyugtató hatása közismert.

Aranyvesszőméz

Szolidágó néven ismert, vizes élőhelyet kedvelő, főleg a Dunántúlon előforduló vadon termő növény méze. Ásványianyag-tartalma magas. Íze a mézcukorkáéira emlékeztet.

Erdei vagy édesarmatméz

Főleg fenyőerdőkben, de más fajtájú erdőtársulásokban is gyűjthetik a méhek. Ez az egyetlen méz, amelyik nem a virágok nektárából származik. Az édesarmatméz úgy keletkezik, hogy a levéltetvek a levelek nedvszállító rostjaiból kiszívják az ott keringő folyadékot, ezt átalakítva kibocsátják a levelekre, a természetbe. Mivel ez egy édes anyag, a méhek összegyűjtik, enzimeiket hozzáadják, és ebből lesz az édesarmatméz. Virágportartalma jelentéktelen, ásványianyag-tartalma viszont rendkívül magas. Légúttisztító és idegnyugtató hatása ismert. Nagyon sötét színű, enyhe illatú, markáns ízű méz.

1.3. További méhészeti termékek

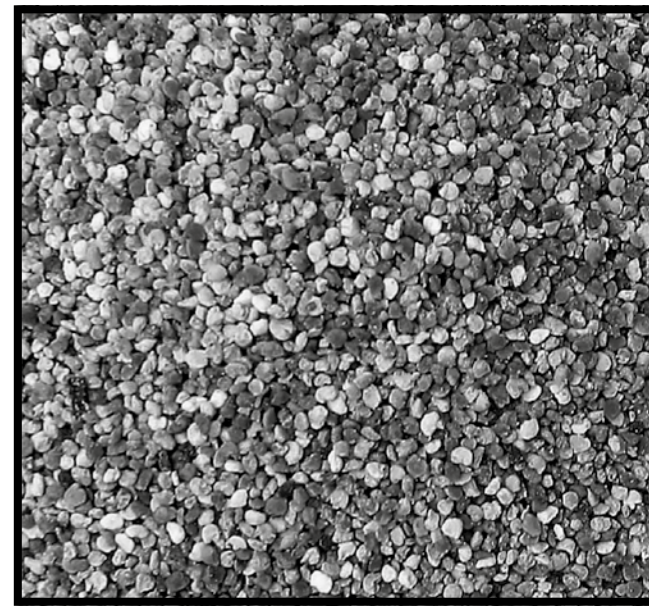
Virágpor

A virágpor a növények hímvarsejtje, amely a virág bibéjén keresztülhatol, és a magházban lévő nőivarsejttel egyesülve kiváltja a mag, illetve a magvak képződését. A „szállítást” vagy élettelen közvetítők (a szél, ritkán a víz), vagy élőlények (rovarok, madarak, emlősök) végzik. A rovarok közvetítő szerepére berendezkedett növények kevesebb, de nagyobb fajsúlyú, általában ragadós pollent termelnek. A pollen nemcsak örökítő anyagot, hanem táplálékot is tartalmaz, ezért szeretik és viszik haza a méhek. Egy mogyoróbarkában 4 millió pollenszem található. Megfelelő körülmények között a méhek képesek jóval nagyobb mennyiségű pollent begyűjteni, mint amennyi a saját szükségletüket fedezi. Ezért nem érinti őket hátrányosan, ha a méhészek a felesleget általában az áprilistól augusztusig terjedő időszakban egy speciális készülékkel (pollensapda) elveszik tőlük.

A méhek nem gyűjtik a legveszélyesebb, a szénanáthát okozó virágport. A levegőben a könnyű fajsúlyú pollenszemcsék lebegnek, a méhek viszont a fajsúlyosabb virágport értékelik. A virágpor a méz után a legnagyobb tömegben előállított fogyasztható

méhészeti termék, melyből egy méhcsalád évenként 56–60 kg-ot is megtermel. Magyarországon kereskedelmi forgalomba csakis méhek gyűjtötte, szárított virágpor kerül. Ez „szupertáplálék”, hiszen a nyersroston kívül minden élettanilag szükséges tápanyagot tartalmaz. Ezenkívül növeli a vörösvérsejtek számát, a szervezet edzettségét, gyorsítja a test regenerálódását, étvágyjavító, elősegíti a jobb tápanyag-hasznosítást és serkenti a szellemi képességet. Jó közérzetet, fokozott aktivitást biztosít. Erősíti a szívizmot (ezért lett a versenylovak takarmányának fontos eleme), valamint magas triptofántartalma hajhullás ellen is kiváló.

A virágport a lehető legteljesebb mértékben el kell zárni a levegőtől. A virágpor a vitaminokban leggazdagabb méhészeti termék. Különösen fontos C-vitamin-, B-vitamin-csoport, D-, E-, K- és F-vitamin-tartalma. A virágpor béta-karotinja enzimatis úton A-vitaminná alakul. Különösen a fehér fűz gazdag benne. A virágpor fehérjékben és szabad aminosavakban egyike a világ leggazdagabb anyagainak. A fehérjék a virágpor 7–35%-át, a szabad aminosavak 10–12%-át teszik ki. Egy ember teljes napi fehérjeszükséglete 30 g virágpor elfogyasztásából fedezhető. A virágpor zsírszerű anyagainak egy része telítetlen zsírsav. Ezek közül a linolén-, linol- és olajsav biztosítja a káros és felesleges koleszterin kiürítését szervezetünkéből. A virágpor sok vasat, közepes mennyiségű cinket és mangánt, alacsonyabb mértékben rezet, nikkelt, kadmiumot, kobaltot, brómot, szelént, stb. tartalmaz. A virágpor ásványianyag-tartalmát a termelési mód és a termőhely talaja befolyásolja. Csak a megfelelő körülmények között, a biokultúrában virágzó növények adnak teljes értékű pollent. A pollenérzékenyek se féljenek megkóstolni a méhek gyűjtötte virágport, hiszen az allergia fajspecifikus, a méhek viszont más virágport gyűjtenek, mint amelyek túlérzékenységet váltanak ki. Ne csak a szín, hanem az íz alapján válasszunk magunknak virágport, mert elsősorban ettől függ, hogy milyen szívesen fogyasztjuk. Nem csak a sárga virágpor az „igazi”! Fehér a kakukkfű, lila a ziliz, sárgászörös a körömvirág, sötétszürke a pipacs virágpora. Ezek mind gyógynövények, tehát virágporuk

Virágpor

sajátos hatóanyagokat tartalmaz. Érdemes tehát megismerkedni a gyógynövények egészségünkre gyakorolt hatásával: szellemi tevékenységünket fokozza, elősegíti az emlékező- és koncentrációképességet, véd a „tavaszi fáradtság” ellen. A virágpórt a nátriumfelesleg és az azzal együtt jelentkező káliumhiány ellensúlyozására is alkalmas. Hatóanyagai nem agresszívok, ezért a virágpórt kúraszerűen, 10–12 héten át folyamatosan kell fogyasztani!

Propolisz

A propolisz (másképpen méhszurok) a méhek tömítő- és ragasztóanyaga, melyet a kaptár repedéseinek betapasztására, a felületi egyenetlenségek, idegen maradványok bevonására használnak. A propolisz alapanyaga egy növényi eredetű balsam, mely a rügyek ragadós váladéka. A méhek a propoliszos balszamat nálunk főleg a feketenyár, az éger, a fűz, a szelídgesztenye, és a tölgyfák rügyeiről gyűjtik. A vegyesen gyűjtött balszamból a kaptárban – enzim hatására – hatékony vegyületekben gazdag, sárgásbarnás márványozott, balszamos illatú, gittszerűen puha és ragadós propolisz keletkezik. A propolisz legértékesebb összetevői elsősorban a flavonoidok, másodsorban az illóolajok. Ezek után következnek a kalkonok, dihidro-kalkonok, a katehinek, a vitaminok (B₁, B₂, B₆, C, E-vitamin), az aminosavak, a cserzőanyagok, a festékek és az ásványi elemek. A propolisz természetesen arra a legjobb, amire a méhek is használják: fertőtlenítésre és konzerválásra. A feldolgozott propolisz vírus-, baktérium- és gombaellenes hatású, megvédi a fertőzésektől az ember, az állatok és a növények sérüléseit. Propolisz rendszeres fogyasztásával magas szinten tarthatjuk szervezetünk általános ellenálló képességét. Miért nagyon hasznos?

- Megakadályozhatja az avasodásra hajlamos zsírok átalakulását.
- Egyes hatóanyagainak köszönhetően elősegíti a lágy szövetek, sőt a csont és a porc regenerálódását.
- Egyes összetevői növelik az erek rugalmasságát.
- Elősegíti a bőr, a köröm és haj növekedését.
- Kalkontartalma miatt epehajtó.
- Enyhe vizelethajtó.
- Egyes illóolajai kiváló fájdalomcsillapítók.
- Idült fekélyek kezelésére is alkalmas.
- Tumorképződést gátló hatású.

Használata odafigyelést igényel, mert több héten keresztül történő rendszeres alkalmazása vérnyomáscsökkenést eredményez. A propolisz oldatként, balszamként vagy többféle propoliszos tablettaként kerül forgalomba. Az oldatot külsőleg a fül-orr-gége gyógyászatban, valamint ekcéma, herpesz és sugárgomba-fertőzés kezelésére használják. Belsőleg teában, limonádében vagy egy kanál mézre csepegtetve használjuk meghűlés, torokfájás esetén. Balszamával eredményesen kezelhető az égés, a fagyás, az aranyér, a prosztatagyulladás, a bőr- és körömgombásodás, a reumatikus fájdalmak. Az általában 5%-nyi propoliszt tartalmazó gyorsan felszívódó, a természetes bélflórát nem károsító tablettákat gyomor- és bélbajokra javasolják.

Méhpempő

A méhpempő valóságos tárháza az élettanilag fontos anyagoknak! Szárazanyagában 12–14% a fehérje, 29% a szénhidrát (ebből 12,5% egyszerű cukor), 6,5% pedig különböző zsírsav. Vitaminokban rendkívül gazdag. Csaknem a teljes B-vitamin-csoportot tartalmazza. Bőven található benne C- és E-vitamin is. Jelentősebb ásványi anyaga a kálium, foszfor, vas, kalcium, réz, szilícium, stb. Legfőbb értéke, hogy növeli az ember teljesítőképességét, fokozza a betegségekkel szembeni ellenálló képességét, javítja a hangulatát, csökkenti az idegesség okozta étvágytalanságot. Ezenkívül elismert a baktérium- és amőbaellenes hatása, valamint hogy az ivarsejteket termelő anyasejt tevékenységét serkenti. Előnyösen használható kimerültség, levertség, fokozott ingerlékenység ellen. Afrodiziákum is lehet. A kozmetikai szerekben főleg gennyes bőrelváltozások megszüntetésére alkalmazzák. A méhpempő sokféleképpen hasznos, de használatát is meg kell tanulni. Túl alacsony hígításban gyors vérnyomás-emelkedést okozhat!

Méhpempő és méhviasz

Viasz

A természetben fellelhető gyógyhatású szerek közül a méhviaszban található a legtöbb tartósító vegyület, amelyek hatása az idő múlásával sem csökken. A méhviasz kb. 85%-ban a cerotinsav és a myricin keveréke, amely hasonló a zsírokhoz, de nem tartalmaz glicerint. A méheknek 1 kg viasz termeléséhez 3,5 kg mézre és 50 g virágporra van szükségük. A méhviasz az évszázados tapasztalatok szerint a legismertebb és a legnemesebb állati eredetű viasz, melyből a legkiválóbb természetes kozmetikumok és környezetbarát felületkezelő anyagok készíthetők házilagos körülmények között is.

A méhek a viaszmirigyekből kiizzadva a viaszpikkelyekből építik fel a sejteket. A méhsejtek mértani pontosságú hatszögek. Ezek összessége teszi ki a lépet, ami a további életfeltétel alapja, mivel ebbe petézik a méhanya, tehát „bölcsője” a méheknek, illetve ebbe gyűjtik a nektárt, a virágport. Ezeknek a létfenntartáshoz szükséges táplálékoknak a beérlelésére és raktározására is szolgál.

1.4. Az értékesítés lehetőségei

Az alábbi formákban lehet piacra juttatni termékeinket, elsősorban a mézet.

Hordóban felvásárláson keresztül a feldolgozóknak értékesítünk. Ekkor a legalacsonyabb az ár, viszont nincs vele több munka, nem kell további beruházás. Az eladás naptári idejének megválasztásával komoly különbségek lehetnek az árban.

A háztól (interneten megrendelőknak kiszállítással) vagy piacokon, vásárokon üvegben történő eladás mindenképpen további beruházást igényel. Fontos ismerni a feldolgozást szabályozó törvényeket, az Élelmiszerkönyv mézre vonatkozó előírásait, nem árt, ha kereskedelmi és marketingismeretekkel is rendelkezünk.

A mézet üvegezve értékesíthetjük élelmiszer-kereskedelmi és multinacionális vállalatoknak alapanyagként továbbfeldolgozásra sütemények, kekszek, müzlik, borok, pálinkák készítéséhez. Multinacionális cégek tendert írnak ki a méz beszerzésére, a licitálás az árat lefelé hajtja, hiszen a legalacsonyabb árajánlatot tevő nyeri a beszállítást.

A termelőtől közvetlenül a fogyasztóhoz juttatva nagyobb a profit, míg feldolgozón, kereskedőn keresztül alacsonyabb a termelő haszna.

A méhészet, a méztermelés technikai feltételei

2.1. A méhészet eszközigénye

A méhészkedés komoly beruházást igényel.

Az alábbi eszközök elengedhetetlenek a tevékenység folytatásához:

- méhcsalád;
- a méhek tartására szolgáló kaptárok, méhes ház, lépkészlet;
- a méhészeti munkák végzéséhez szükséges szerszámok, segédeszközök;
- a méz, a virágpór, a propolisz elvételéhez, gyűjtéséhez nélkülözhetetlen gépek, berendezések, eszközök, mint pl. méhlefújó, méhleseprő, pörgető, fedelező gép, mézszivattyú, virágporszedő, propoliszgyűjtő rács;
- a méz tárolásához hordók, tartályok;
- a méhészetet, méhészeti munkákat kiszolgáló eszközök: aggregátor, fűkasza, hidraulikus emelő, elektronikus táv-kaptármérleg, méhes vagyonsvédelmi rendszer;
- a méhek, a méz, a méhészeti eszközök szállításához szükséges gépjármű, utánfutó, anyagmozgató gépek, pl. targonca, hátfalemelő, valamint ezek üzemeltetéséhez szükséges jogosítványok;
- saját tulajdonú telephelyek, vándortanyák;
- épület: mézház, raktár, műhely, hűtőház vagy hűtő-fagyasztó konténer;
- a méz feldolgozásához hatósági engedéllyel működtethető épület és abban levő gépek, berendezések, göngyölegek.

Minél nagyobb egy méhészet, annál nagyobb, illetve több technikai fejlesztést igényel. Igazán itt mutatkozik meg, hogy hobbi-, mellék- vagy fő tevékenységként műveli a méhészt.

Egy kezdő, maximum 10 méhcsaláddal rendelkező méhésznek a következő eszközök és anyagok szükségesek a tevékenység megkezdéséhez: termelőeszköz 10 kaptárral és 10 méhcsaláddal, kéziszerszámok, védőruházat, eszközök a méz kinyeréséhez és tárolásához, a méhcsalád életben tartásához nélkülözhetetlen a cukor, a gyógyszerek, a méhanyák, a keretek, a mülép; a méz és a felszerelések tárolásához pedig egy kb. 20–30 m²-es épület.

A kaptárrendszertől is függ a technikai feltétel. A **nagy boczonádi (NB)** kaptár egy adott térfogattal rendelkezik. Hátránya, hogy bő akáchordáskor nem tudják a méhek olyan ütemben beérlelni a nektárt, amilyen ütemben hordják, ezért a lefedés előtt pörgetni szükséges, hogy helyet biztosítsunk a még begyűjtött nektárnak.

A **rakodókaptár** felfelé bővíthető, ahogyan a méhcsalád igényli, illetve a begyűjtött nektár mennyisége megkívánja. A rakodókaptáros méhészkedéshez nagyobb eszközháttér szükséges: tartalék kaptárfiókok benne a lépkészlettel, szállítási kapacitás, rakodást könnyítő eszközök, emelő hátfal, kézikocsi. Így viszont egyes méheknel végzendő tevékenység lerövidül, ezáltal több méhcsalád tartható, nyugodtabb és higiénikusabb körülmények között lehet a pörgetést elvégezni.

Magyarországon és Szerbiában minden eszköz beszerezhető, ami a méhészethez, a méztermeléshez szükséges. Kaptár és keret gyártásával foglalkozó vállalkozások működnek. A viasz feldolgozását és a mülépgyártást egyre többen végzik. Méhészeti eszközöket – idesorolva az importeszközöket is – számtalan vállalkozás forgalmaz. A méz tárolására az OÉTI-engedéllyel⁵ rendelkező hordók, a méz őstermelők általi forgalmazásához az OMME⁶ által kifejlesztett mézesüveg áll rendelkezésre Magyarországon. Bármilyen gépjármű beszerezhető. Szerbiában csomagolóanyagként csak az élelmiszeriparban elfogadott csomagolóanyag használható fel. Ennek értelmében a csomagolóanyagnak a *Pravilnik o uslovima u pogledu zdravstvene ispravnosti predmeta opšte upotrebe koji se mogu stavljati u promet („Sl. list SFRJ”, br. 26/83, 61/84, 56/86, 50/89 i 18/91)* szabályzatnak kell megfelelnie.

2.2. A méhészeti év munkái

A következőkben összefoglaljuk a méhészeti év legfontosabb teendőit. Nagyon fontos hangsúlyozni, hogy a sikeres méhészkedéshez előzetes elméleti, de főleg gyakorlati tapasztalatszerzés szükséges annak érdekében, hogy ne menjen tönkre az állomány.

⁵ Országos Élelmezés- és Táplálkozástudományi Intézet

⁶ Országos Magyar Méhészeti Egyesület

Augusztus

Az ekkor végzett munka alapozza meg a következő év eredményeit. Legfontosabb a varroa atka elleni kezelés különböző amitráz hatóanyagú füstölő-ködölő készítményekkel (Országos Magyar Méhészeti Egyesület Nemzeti Programjában megtalálható listán leírva). Fontos, hogy tüzetesen vizsgáljuk át a fészeklépeket és az abban levő fiasítást, ugyanis a fertőző betegségek, mint pl. a nyúlós költésrohadás ebben az időszakban fedezhetők fel a legkönnyebben, és ilyenkor terjednek a fellépő rablások révén. Ekkor esedékes a téli élelemkészlet beadása cukorszörp formájában. Le kell folytatni a nosema elleni megelőző kezelést kis adag sziruppal, a léputcákba csurgatva vagy etetőben.

Szeptember-október

Kötelező őszi méhegészségügyi vizsgálatot kell végezni egy méhegészségügyi felelős által. Meghatározza a méhcsaládszámot, és ha az előző évihez képest változás állt be, Magyarországon jelenteni kell az MVH-nak. Figyelni kell az atka-visszafertőződést, szükség esetén további védekezést kell ellene alkalmazni. A gyenge családokat egyesíteni kell. El kell végezni a fészekszűkítést, a felesleges lépeket ki kell venni, raktározni vagy selejtezni.

November-december

Fiasításmentes időszakban kell a varroa atka ellen védekezni, mert ilyenkor van a legnagyobb esély az atkák számának minimális szintre csökkentésére. A kezelést oxálsav, perizin csurgatásával tehetjük meg. A takarásról is gondoskodni kell páraáteresztő anyaggal. Kiselejtezzük az öreg lépeket, valamint a fedelezés kiolvasztása, kifőzése.

Január-február

A méheknek biztosítanunk kell a téli nyugalmat. Ekkor van időnk a kaptárjavításokra, -festésre, keretlécek gyártására, gyártatására, lyukasztására, fúrására, fűzésére, a mülépezésre. Besüthetjük a tenyészetkódot (azonosító szám) az új kaptárokba és amelyekbe az előző évben nem tettük meg. A következő év megtervezése, ez alapján a szükséges eszközök, anyagok beszerzése, esetleg saját munkával történő elkészítése is ennek az időszaknak a feladata.

Február–március

A tisztuló kirepülés után, a virágporgyújtás megkezdésekor – ha a technológiánk úgy kívánja – megkezdhetjük a takarás behelyezését. Fel kell mérni az anyátlanságot, az élelemkészletet, és ha szükséges beavatkozni, az anyátlan családokat egyesítjük, cukorlepényt adunk be. Ha lehetőség van rá, meleg vizes itatót állítunk fel, melyet folyamatosan utántöltünk és tisztítunk.

Március

Az időjárás függvényében elvégezzük az oldalszűkítést. Szükség esetén az élelempótlást mézes keretekkel vagy gyúrt cukorlepennyel oldjuk meg. A hónap vége felé a korábban szűkített családok fokozott odafigyelést igényelnek, hogy a bővítést mindig időben elvégezzük.

Április

A kajsziarack virágzásakor a méhcsaládokat fiasítás alapján minősítjük. Tovább bővítjük fiatal zsemleszínű, lehetőleg felkapart mézes keretekkel. Következik a leröptetés, az erős-közepes családok cseréje, az építettőkeret berakása, kiegyenlítés fias keretekkel. Az első üteme meggyvirágzás elején, a második a meggyvirágzás végén, a szilva virágzáskor történjen. Ha a méhek nektárt gyűjtenek, akkor műlépezés, anyarács és méztéri fiókok felhelyezése szükséges. A vándorlás előtt kötelező méhegészségügyi vizsgálatot kell kérni a méhegészségügyi felelőstől, illetve ennek igazolását a hatósági állatorvostól. Ha repcére vándorlunk, a tulajdonosával feltétlenül egyeztessünk a várható növényvédelmi munkákról, és csak az engedélyével telepítsük a méheket. A szaporítást a népes, erős családoktól összegyűjtött fias keretek elvételével, kelő anyabölcsővel hozzuk létre. A törzscsaládokhoz a fiasítás helyére műlépet adjunk, hogy kihasználjuk a fiatal méhek építő hajlamát. Ezzel csökkentjük, késleltetjük a rajzasi láz kialakulását is közöttük. Ha magunk neveljük a méhanyákat, ennek feltételeit kell biztosítanunk herenevelő, indító (álcaelfogadó) és dajkacsaládok készítésével.

Május

Meg kell akadályoznunk a rajzást, aminek többféle módszere lehetséges. Lényeges, hogy az anyának megfelelő nagyságú és minőségű helyet biztosítsunk a petézésre, a méhcsaládnak pedig elegendő helye legyen a begyűlő nektár szétterítésére, beérlelésére. A repceméz elvétele szöktetéssel, lefújással vagy lesepréssel történhet. Utána pörgetjük a mézet. Ezt követően alföldi akácra vándorlunk a méhekkal. További szaporítás, műlépezés, az akácméz elvétele következik, majd vándorlás az északi akácra, Nógrádba.

A rajzást családmegosztással, bölcsőzéssel vagy a rajzani készülő családokból kölyökcsaládok készítésével gátolhatjuk meg. Következik a méz elvétele, a pörgetés. A szaporítást többféle módszerrel oldhatjuk meg: műraj készítésével, fiatal petéző anyával vagy fiasított keretekkel, kölyökcsalád készítésével, bölcsővel.

Június

Már ezt megelőzően is folyamatos feladat a következő telephelyek kiválasztása, a hely és a növény tulajdonosaival egyeztetés, az önkormányzatoknál a bejelentkezés. A vándorlás a virágport adó növények (facélia, mustár, ámorakác, gesztenye) valamelyikére történik. A szaporításokat és a lerajzott családokat ellenőrizzük, anyásítunk, egyesítünk, az álnyás családokat megszüntetjük. Vándorlás selyemkóróra, hársra, napraforgóra, mézelvételek, pörgetések a további lépések ebben a hónapban.

Július

Az öreg anyákat leváltjuk, a gyenge családoktól az anyákat elvesszük és kölyökcsaláddal egyesítjük. Megkezdjük a fészekrendezést télre, a világos szűz kereteket kivesszük vagy szélsőnek tesszük. Ha lehetőség adódik, akkor a kései napraforgóra, szolidágóra (aranyvesszőre) vándorlás következhet. Majd ismét a mézelvétel és pörgetés. Technológia, illetve kaptártípus függvénye a fészeklépek egy részének elvétele, pörgetése, selejtezése.

A méhészet és a méztermelés szabályozási környezete

3.1. A jogszabályi környezet Magyarországon

Több jogszabállyal is szabályozzák a méhtartást és külön a méztermelést, -feldolgozást, -értékesítést, amiket az alábbiakban sorolunk fel:

3.1.1. Méhtartásra vonatkozó jogszabályok

Bárki foglalkozhat méhekkel, nem kötelező a szakirányú végzettség. Már vannak kezdeményezések ennek megváltoztatására, főleg a méhbetegségek terjedése miatt. Sokan – és nem csak kezdő méhészek – nem ismerik fel a betegségek tüneteit, ezért pl. a nyúlós költésrohadás nagy számban fordul elő és terjed. A méhészkedés megkezdésének bejelentése kötelező a helyi önkormányzatnál. Vándorlás csak méhegészségügyi felelőssel megvizsgált, hatósági állatorvos által kiadott igazolással, egészséges méhcsaládokkal megengedett. Bejelentésre kötelezett a vándortanyára vándorlás és annak elhagyása ugyancsak a helyi önkormányzatnál. Így elvileg nyomon követhető a vándorméhészet útja az év folyamán.

A 38/2012. (IV. 25.) VM rendelet tartalmazza a tartási helyek, a tenyészetek és az ezekkel kapcsolatos egyes adatok országos nyilvántartási rendszeréről szóló szabályokat. A 67/2010. (V. 12.) FVM rendelet a méhanyanevelő telep üzemeltetéséről, valamint a méhanya és szaporítóanyag előállításáról, felhasználásáról szól. A tartási helyek, a tenyészetek és az ezekkel kapcsolatos egyes adatok országos nyilvántartási rendszeréről a 119/2007. (X. 18.) FVM rendelet határoz meg szabályokat. A méhállományok védelméről és a mézelő méhek egyes betegségeinek megelőzéséről és leküzdéséről a 70/2003. (VI. 27.) FVM rendelet szól. Az 1993. évi CXIV. törvény az állattenyésztésről tartalmaz jogszabályokat. A méhészettről a 15/1969. (XI. 6.) MÉM rendelet rendelkezik.

3.1.2. A méztermelésre, -feldolgozásra, -értékesítésre vonatkozó jogszabályok

Az őstermelőknek a falugazdástól őstermelői igazolványt kell kérniük, valamint évente ehhez értékesítési betétlapot, ezzel egy időben nyilatkozniuk kell a termékekről és azok várható mennyiségéről. A NAV-tól adószámot kell igényelni. Az MVH-nál regisztráltatni kell magukat, és adatokat szolgáltatni. A NÉBIH-nél tenyészetkódot, illetve tartásihely-azonosító számot kell kérni. A Nemzeti Agrárgazdasági Kamaránál regisztrálni kell, és a bevétel arányában tagdíjat kell fizetni.

Könnyebbéség az őstermelőknek, a kistermelőknek az 52/2010. FVM rendelet, amelyik szerint a saját gazdaságukban megtermelt alaptermékeket 40 km-es körzeten belül szabadon értékesíthetik közvetlen a fogyasztónak. A méz csomagolása akár egy konyhában is elvégezhető, csak időben legyen elválasztva az ebéd főzéstől vagy a reggeli elfogyasztásától.

A mézüzemekre szigorúbb jogszabályok vonatkoznak. A méz útját, az előállítási folyamatot nyomon követő különböző minőségbiztosítási rendszerek alkalmazása kötelező, valamint ezek évenkénti felülvizsgálata, auditálása. A HACCP a multinacionális

vállalatokhoz beszállítani kívánóknak nem elég, ez esetben FSSC 22 000, IFS vagy BRC élelmiszer-biztonsági szabványok alkalmazását követelik meg tőlük a szállítói szerződésekben foglaltak alapján. A rendszer működtetéséről tanúsítványt kell beszerezniük akkreditált tanúsító testülettől. A környezetvédelmi előírások betartását már az üzem építési engedélyezési eljárásában teljesíteni kell, pl. zárt szennyvíztárolóban gyűjtött szennyvíz csak engedéllyel rendelkező folyékony hulladékártalmatlanító telepre szállítható; a környezethez illő színű, nem rikító színezés megengedett; tilos az invazívan terjedő fajok (ecetfa, akácfa) telepítése.

Az 52/2010. (IV. 30.) FVM rendelet szabályai a kistermelői élelmiszer-termelés, -előállítás és -értékesítés feltételeire vonatkoznak. Az élelmiszerláncról és hatósági felügyeletéről a 2008. évi XLVI. törvény szabályoz. A 68/2007. (VII. 26.) FVM EüM–SZMM együttes rendelete az irányadó az élelmiszer-előállítás és forgalomba hozatal egyes élelmiszer-higiéniai feltételeire és az élelmiszerek hatósági ellenőrzésére. A 14/2006. (II. 16.) FVM–EüM–ICSSZEM együttes rendelete tartalmazza a kistermelői élelmiszer-termelés, -előállítás és -értékesítés feltételeit. A 19/2004. (II. 26.) FVM–ESzCsM–GKM együttes rendelete az élelmiszerek jelöléséről szól. Az élelmiszerekről a 2003. évi LXXII. törvény szabályoz. A Magyar Élelmiszerkönyv 1-3-2001/110. számú előírása mondja ki a mézről a további kötelezettségeket. Az 59/1999. (XI. 26.) EüM rendelet a vásári, a piaci és a vásárcsarnoki árusításról tartalmaz szabályokat. A vásárokról és a piacokról további jogszabályokat ír elő a 35/1995. (IV. 5.) Korm. rendelet.

3.2. A jogszabályi környezet Szerbiában

3.2.1. A méhtartásra vonatkozó jogszabályok Szerbiában

Bárki foglalkozhat méhekkel, nem kötelező szakirányú végzettség a tevékenység folytatásához.

Amennyiben a termelő értékesíteni szeretné a termékeit, be kell jegyeztetnie gazdaságát⁷, és meg kell jelölnie a méhkaptárait az állat-egészségügyi törvény (Zakon o veterinarstvu „Sl. glasnik RS”, br. 91/2005., 30/2010. és 93/2012.) és a jelölésre vonatkozó szabályozással összhangban.⁸ A méheket érintő betegségekkel a Pravilnik o merama za suzbijanje i iskorenjivanje zaraznih bolesti pčela („Sl. list SFRJ”, br. 6/88.) szabályzat foglalkozik. A méhek költöztetéséről a Pravilnik o uslovima i načinu gajenja i selidbe pčela, sadržini uverenja o transportu, kao i o uslovima za izdavanje saglasnosti da pčelari iz drugih zemalja mogu koristiti pčelinju pašu na teritoriji republike srbije („Sl. glasnik RS”, br. 73/2010.) rendelkezik. A méhlegelőkről nyilvántartást vezetnek a Pravilnik o sadržini i načinu vođenja katastra pčelinje paše („Sl. glasnik RS”, br. 67/2010.) szabályzattal összhangban.

⁷ Pravilnik o upisu u registar poljoprivrednih gazdinstava i obnovi registracije, kao i o uslovima za pasivan status poljoprivrednog gazdinstva („Sl. glasnik RS”, br. 17/2013.)

⁸ Pravilnik o načinu obeležavanja pčelinjih društava i registraciji pčelinjaka („Sl. glasnik RS”, br. 54/2010.)

3.2.2. A méztermelésre, -feldolgozásra, -értékesítésre vonatkozó jogszabályok

A Pravilnik o načinu vršenja veterinarsko-sanitarnog pregleda i kontrole životinja pre klanja i proizvoda životinjskog porekla („Sl. list SFRJ”, br. 68/89, „Sl. glasnik RS”, br. 99/2010. – dr. Pravilnik) szabályzat határozza meg a méz forgalomba hozatalának minőségi feltételeit. Amennyiben a méztermelő a piacokon szeretné értékesíteni termékét, úgy elegendő azt a címkézési szabályokkal összhangban címkéznie. A méznek a piacokon való árusításáról a jogszabályok nem egyértelműen rendelkeznek: a törvény nem tiltja, de nem is engedélyezi.

A mézüzemekre vonatkozólag a szabályozás alapjaiban véve megegyezik a magyarországiéval.

A Pravilnik o sanitarno-higijenskim uslovima za objekte u kojima se obavlja proizvodnja i promet životnih namirnica i predmeta opšte upotrebe („Sl. glasnik RS”, br. 6/97 i 52/97) és a Pravilnik o opštim sanitarnim uslovima koje moraju da ispune objekti koji podležu sanitarnom nadzoru („Sl. glasnik RS”, br. 47/2006.) az épületek közegészségügyi feltételeire vonatkozik.

A Pravilnik o veterinarsko-sanitarnim uslovima, odnosno opštim i posebnim uslovima za higijenu hrane životinjskog porekla, kao i o uslovima higijene hrane životinjskog porekla („Sl. glasnik RS”, br. 25/2011.) az épületről ad iránymutatást.

A Pravilnik o uslovima higijene hrane („Sl. glasnik RS” br. 73/2010.) az élelmiszerek higiénijának feltételeit határozza meg.

Az élelmiszer-ipari termékek csomagolását a Pravilnik o deklarisanju, označavanju i reklamiranju hrane („Sl. Glasnik RS” br. 85/13) alapján kell elvégezni.

A mézet a feldolgozás során semmiképpen nem szabad 40 °C fölé melegíteni, mert megemelkedik a HMF (hidroximetil-furfurol)-tartalma.

3.3. Nemzeti termékek kategóriái

- A **magyar termék** minősítés vagy bármely más, az élelmiszer magyar származását tartalmazó állítás kizárólag akkor tüntethető fel az árun, ha azt 100%-ban magyar alapanyagból Magyarországon termelték, gyűjtötték, készítették.
- **Hazai termék** az élelmiszer, ha összetevőinek legalább a fele magyar, és a feldolgozás minden egyes lépése Magyarországon történt.

- **Hazai feldolgozású termék** pedig a Magyarországon feldolgozott, de többségében külföldről hozott összetevőket tartalmazó élelmiszer.

Szerbiában pályázat útján folyamodhatnak védjegyért a bejegyzett cégek, amelyek tulajdonképpen nem fedik le a nemzeti termék fogalomkörét, hiszen azokra nem csak termékek estében lehet pályázni.

Ezek a következők:

- **Najbolje iz Srbije – A legjobb Szerbiából:** a pályázat nyerteseinek az adott évvel jelzett védjegyet osztják ki.
- **Najbolje iz Vojvodine – A legjobb a Vajdaságból:** a pályázat nyertesei három évig használhatják a védjegyet a termékek évenkénti ellenőrzésével.

A méhészet és a méztermelés pénzügyi és finanszírozási terve

A vállalkozás indítását célszerűen megelőzi a pénzügyi terv elkészítése, amely a tevékenység üzletszerűen történő végzésének életképességét vizsgálja. A pénzügyi terv elkészítésekor figyelembe kell venni, hogy folyamatosan változnak a működés költségei és a mézárak, a terméseredmény pedig teljesen időjárásfüggő. Az üzleti terv készítésénél vonatkoztassunk el attól, hogy a tevékenység folytatásához kedvet érzünk-e; igyekezzünk a várható kiadásokat körültekintően felmérni! A pénzügyi terv tartalmazza a kiadásokat és a bevételeket, amelyek reális számbavétele szükséges.

Költségek (állandó és változó):

- anyagköltség,
- eszközök költsége,
- szükséges energia költsége,
- munkabér (bár saját maga végzi a tevékenységet, ezzel is számolni kell),
- egyéb költség (szállítás, utazás, helypénz, banki költség, könyvelői díj, marketingköltség, egyesületi és kamarai díjak).

Bevételek:

- a mézért,
- a méhpempőért,
- a propoliszért,
- a virágorért,
- a viaszért kapott ár.

A bevételek-kiadások egyenlegének hosszú távon pozitívnak kell lennie, ellenkező esetben a vállalkozás folytatása ráfizetéses.

A pénzügyi terv elkészítéséhez piackutatásra szükséges. Kérdés, hogy van-e vásárlóképes kereslet arra, amit kínálunk; van-e hely, ahol az áru és a vevő találkozik. Ez a tevékenység megkezdhető az interneten, de személyesen is fel kell keresni különböző piacokat, vásárokat, az értékesíteni kívánt terméket árusító boltokat. Fel kell mérni, hogy a versenytársak milyen termékeket milyen vásárlói körnek milyen áron kínálnak. Lehetőség van arra, hogy felvásárlónak adjuk el a terméket, ebben az esetben az ár valamivel alacsonyabb. Minél rövidebb az ellátási lánc – azaz a termelő és a végső fogyasztó közötti út –, annál nagyobb nyereség realizálódik a termelőnél.

A minta pénzügyi terv készítésekor abból indultunk ki, hogy a kiegészítő jövedelemszerzés-ként folytatni kívánt tevékenységhez szükséges eszközöket be kell szerezni, de ingatlanvásárlás, -építés nem szükséges, mert rendelkezésünkre áll. A tevékenység végzéséhez nélkülözhetetlen eszközök beszerzése miatt az első évben jelentős kiadásra kell számítani.

Az alábbi összegző táblázat szemlélteti, hogy milyen költségekkel érdemes, valamint milyen bevételekkel lehet kalkulálni. A pénzügyi adatokat gyakorló méhészek saját nyilvántartásai alapján, több év átlagát figyelembe véve alakítottuk ki. A táblázatot 10 méhcsaládra számítva készítettük el.

Az első táblázatban a magyarországi adatokat vettük figyelembe.

Költségek és bevételek alakulása Magyarországon (Euróban)			
Megnevezés	Leírás	1. év	2. év
Kezdő eszközök költsége	Új kaptár és méhcsaládok (10 db, 63 €/db + 110 €/db); méhészruha, -kesztyű, füstölő, kezelővas, fedelezővilla, seprőkefe, anyarács, fedelező állvány mézcsurgató, mézszűrő, kézi hajtású pörgető, hordók, akkumulátortöltő műlép beolvasztáshoz (1 170 €).	2 900	70
Anyag költség	Műlép (120 €), keretléc (80 €), cukor (130 €), gyógyszerek atka ellen (nyári: amitráz hata. apiwarol 4 alkalommal sorozatkezelés; téli: apioxcsurgatás; Nosema elleni kezelés nincs benne). Méhanyák (70 €).	400	400
Energia	Gáz, villanyáram a viaszolvasztáshoz és a műhelymunkához.	35	35
Munkaidő felszámolt díja	100–120 óra/év/10 méhcsalád. Minimálbér 1,5 €/óra. Szakmunka 2 €/óra.	350	420
Egyéb költségek	Utazási költség, tagdíjak, bank, könyvelő stb. Méhek háznál vagy telephelyen Vándortanya-keresés, fuvar költség	100	100
Kiadás összesen		3 785	1 125
Bevétel (várható eladási ár vegyes termék esetében felvásárlónak értékesítve)	15 kg akácméz/kaptár: 3,3 €/kg (50 €)	500	500
	15 kg vegyes méz/kaptár: 2 €/kg (30 €)	300	300
	1 kg viasz/kaptár: 50 €/kg (50 €)	500	500
Bevétel összesen		1 300	1 300
Eredmény	(A bevétel és a kiadás különbözete.)	- 2 485	175

A következő táblázatban a szerbiai adatok alapján számoltuk a költségeket és bevételeket.

Költségek és bevételek alakulása Szerbiában (Euróban)			
Megnevezés	Leírás	1. év	2. év
Kezdő eszközök költsége	Új kaptár és méhcsaládok (10 db); méhészuha és -kesztyű, füstölő, kezelővas, fedelezővilla, seprőkefe, anyarács, fedelező állvány, mézcsurgató, mézszűrő, kézi hajtású pörgető, hordók, akkumulátortöltő műlép beolvasztásához	1 500	100
Anyag költség	Műlép, keretléc, cukor. Gyógyszer atka ellen: amitráz hatóanyag, valamint Superstrip, Timol (Nosema elleni kezelés nincs benne). Méhanyák.	350	350
Energia	Gáz, villanyáram viaszolvasztáshoz, műhelymunkához.	40	40
Munkaidő felszámolt díja	100–120 óra/év/10 méhcsalád. Minimálbér 1€/óra. Szakmunka 1,5 €/óra.	250	300
Egyéb költségek	Utazási költség, tagdíjak, bank, könyvelő, stb., Méhek háznál vagy telephelyen, Vándortanya-keresés, fuvarköltség.	70	70
Kiadás összesen		2 210	860
Bevétel (várható eladási ár vegyes termék esetében felvásárlónak értékesítve)	15 kg akácméz/kaptár: 3 €/kg (450 €)	450	450
	15 kg vegyes méz/kaptár: 2 €/kg (300 €)	300	300
	1 kg viasz/kaptár: 40 €/kg (400 €)	400	400
Bevétel összesen		1 150	1 150
Eredmény	(A bevétel és a kiadás különbözete.)	- 1 060	290

Az összehasonlításból kitűnik, hogy Szerbiában a méhcsaládok ára jóval alacsonyabb, mint Magyarországon, viszont a mézárak csak kicsit alacsonyabbak. Ebből következik, hogy kisebb befektetéssel hasonló bevételt lehet elérni.

A munkabér nem konkrét pénzbeli kiadás, de a saját munkát is be kell tervezni, ellenkező esetben nem a valóságot mutatja az eredmény.

Az első év negatív eredményét a szükséges eszközök beszerzésének kiadása okozza.

A pénzügyi tervet nagyban befolyásolja az is, hogy milyen gazdasági formában végezzük tevékenységünket.

4.1 Támogatások

A Magyar Méhészeti Nemzeti Programból 4 millió euró támogatás hívható le, ez több mint egymilliárd forintot jelent. Ezt az összeget fele-fele arányban fedezi az uniós és a magyar nemzeti forrás. Közvetlenül a méhészhöz juttatható támogatások: gyógyszer-cukor, a vándorlást segítő kis és nagy eszközök, a mézkinyerés eszközei, a méhanya, a kaptárazonosító rendszer alkalmazása, a higiénikus aljdeszka, a bemutató méhészet működtetése. Közvetett támogatás az elméleti ismeretterjesztésre, a bemutató méhészet látogatására nyerhető.

Szerbiában a Mezőgazdasági, Erdő- és Vízgazdálkodási Minisztériumtól 500 dinár (4 €) támogatás igényelhető méhkap-táraként.⁹ Erre csak az olyan bejegyzett gazdaságok tulajdonosai jogosultak, akik elvégezték a méhkasok egyedi jelölését.

4.2 A vállalkozási forma kiválasztása

A vállalkozási forma kiválasztásának lehetőségei Magyarországon és Szerbiában eltérnek egymástól. Szerbiában a mezőgazdasági termelők/gazdaságok bejegyzése önkéntes jellegű, ingyenes, és nincs határidőhöz kötve. Meg kell jegyeznünk, hogy csak a bejegyzett mezőgazdasági termelők/gazdaságok használhatják fel a prémiumokra, a szubvenciókra és a hitelekre szánt eszközöket, amelyeket a Szerb Köztársaság költségvetéséből fizetnek ki, továbbá a reform előtt álló tanácsadó szolgálatok szolgáltatásait is csak ők vehetik igénybe. Mezőgazdasági termelőnek/gazdaságnak számít az a gazdaság, amelyik legalább 0,5 hektár szántófölddel rendelkezik a Szerb Köztársaság területén, vagy ha ezen a területen állattenyésztéssel,

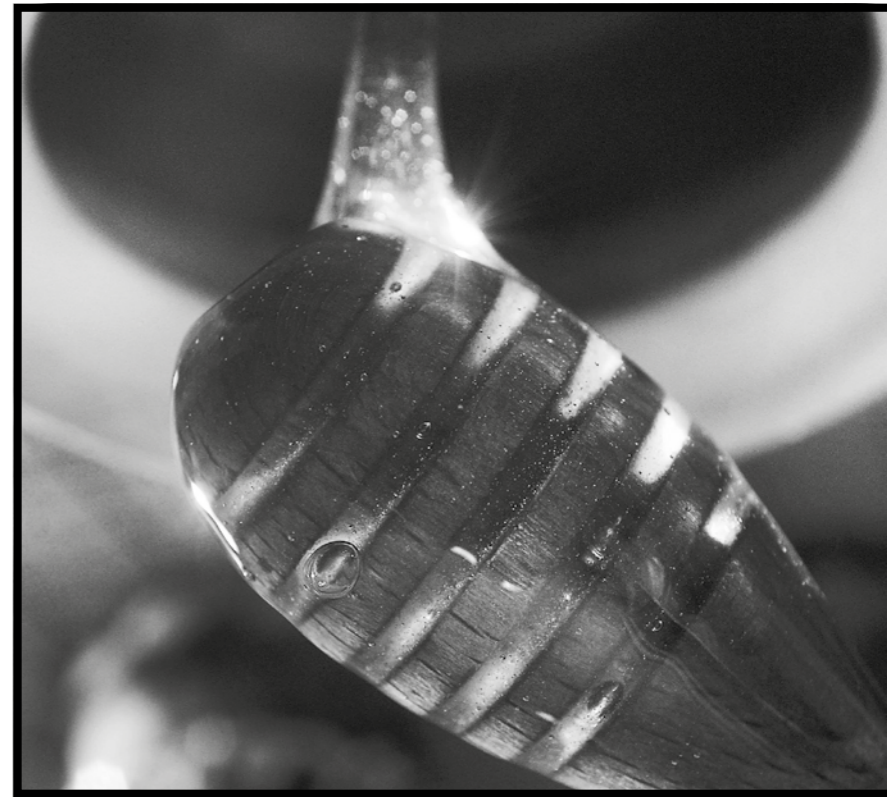
⁹ Uredba o dedei podsticaja u poljoprivredi i ruralnom razvoju u 2014. godini (Sl. glasnik br. 8/14)

baromfitenyésztéssel, gyümölcs- és szőlőtermesztéssel foglalkoznak, illetve halat, csigát tenyésztenek, gombát termesztnek vagy méhészettel foglalkoznak a rendelettel összhangban.

Magyarországon őstermelőként érdemes ezt tevékenységet végezni. Ha azonban a bevétel eléri a 8 millió forintot, vállalkozóvá kell bejelentkezni, ám ennek az adózása kedvezőtlenebb. Mezőgazdasági őstermelőnek minősül az a 16. életévét betöltött, nem egyéni vállalkozó magánszemély, aki a saját gazdaságában a meghatározott termékek előállítására irányuló tevékenységet folytat, és ennek igazolására őstermelői igazolvánnyal rendelkezik. Mezőgazdasági őstermelői tevékenységnek minősül a saját gazdaságban végzett növénytermesztés, állattenyésztés, valamint a termékfeldolgozás is akkor, ha az saját gazdaságban előállított alapanyag felhasználásával készül. Előnye az egyszerűbb nyilvántartások, a kedvező adózási mód. Az ebben a formában előállított termék iránti bizalom nagyobb a fogyasztók részéről. Számítani kell még a fizetendő adóra a vállalkozási formától függő mértékben. Az őstermelői tevékenység megkezdésekor annak, aki rendelkezik egyéb biztosítási jogviszonnyal, nincs járulékfizetési kötelezettsége, azonban ha nincs ilyen jogviszonya, akkor az első évben a minimálbér után kell a járulékokat megfizetnie.

U Madarskoj se isplati obavljatiovu delatnost kao primarni poljoprivrednik. Medutim, ako prihod dostigne 8 miliona forinti, treba izvršiti prekalifit-kacijun delatnost, a placanjeporeza zapreduzet-nistvo vise nije tako povoljno. Primarnim poljo-privrednim proizvodacem smatra se ono privatno lice koje je napunilo 16. godinu zivota, nije samo-stalni zanatlja i u svom sopstvenom gazdinstvu obavljadelatnost proizvodnje izvesnog proizvodada kao dokazom za toraspolažekarticom primarnog poljoprivrednog proizvodaca. Obavljanjedelatno-sti gajenja biljaka, stocarstva, odnosno prerade proizvoda, smatra se primarnom poljoprivrednom proizvodnjom i u slucaju kada je ono proizvodeno u potrebnom osnovnog materijala iz sopstvenog gazdinstva. Prednost je jednostavnija evidencija ipovoljno oporezivanje. Potrosaci imaju vise poverenja u proizvode proizvedene u ovom obliku. Trebaracunati jos i sa placanjemporeza u zavisanosti od oblika preduzetništva. Oni koji zapocinjubiznis primarnog poljoprivrednika pored osnovanog radnog odnosa sa placenim osiguranjima, nemaju obaveznu uplate doprinosa. Medutim, oni koji nemaju takav pravni odnos, u prvogodini trebada uplate doprinosa na minimalnu zaradu.

U sledećoj tabeli smo troškove i prihode računali na osnovu podataka iz Srbije.

Troškovi i prihodi u Srbiji (EUR)			
Naziv	Opis	1. godina	2. godina
Početni troškovi sredstava	Nova košnica i pčelinja društva (10 kom.); zaštitno odelo za pčelare i rukavice, dimilice, pčelarski nož, viljuška za otklapanje saća, četka za pčele, matična rešetka, poklopna daska, stalak za mednu četku, cedila za med, vrcaljka na ručni pogon, burad, punjač akumulatora za topljenje satnih osnova.	1 500	100
Troškovi materijala	Satne osnove, ramovi, šećer, lekovi protiv varoe (amitraz, odnosno Superstrip, Timol (lečenje protiv nozeme nije uračunato). Matice.	350	350
Energija	Gas, struja za topljenje voska i za rad u radionici.	40	40
Plata računate satnice	100–120 sat/godina/10 pčelinjih društava. Minimalna plata 1 €/sat. Stručni rad 1,5 €/sat.	250	300
Ostali troškovi	Putni troškovi, članarine, banka, knjigovođa itd. Pčele kući ili na prebivalištu. Selidba za potražnjom, transportni troškovi.	70	70
Troškovi ukupno		2 210	860
Prihod (očekivana prodajna cena za mešovitu robu prodatu prekupcu)	15 kg bagremov med/košnica; 3 €/kg (450 €)	450	450
	15 kg mešani med/košnica; 2 €/kg (300 €)	300	300
	15 kg mešani med/košnica; 2 €/kg (300 €)	400	400
Prihodi ukupno		1 150	1 150
Rezultat	(Razlika između prihoda i izdataka)	- 1 060	290

Iz poređenja se vidi da je cena pčelinjih društava u Srbiji znatno manja od cena u Mađarskoj, dok je u Mađarskoj med nešto malo jeftiniji. Iz ovog proizilazi da se sa manjim ulaganjem postižu slični prihodi.

Plata nije konkretan novčani izdatak, ali moramo uračunati i sopstveni rad, u protivnom rezultat nije realan.

Rezultat prve godine je u minusu, zbog nabavke potrebnih sredstava.

Na finansijski plan u velikoj meri utiče i činjenica u kakvom privrednom obliku obavljamo delatnost.

4.1. Sufinansiranje

Preko mađarskog Nacionalnog pčelarskog programa dobija se 4 miliona evra materijalne pomoći, a to znači više od jedne milijarde forinti. Ovaj iznos u podjednakom delu od 50%-50% finansira Evropska unija i mađarski nacionalni resurs. Direktna podrška pčelaru je: lek u šećeru, malai velika sredstva za pomoć pri selidbi pčelinjaka, pribor za vađenje meda, matica, primena identifikacionog sistema košnica, donja higijenska daska, prezentacija rada pčelarstva.

U Srbiji Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede dodeljuje 500 dinara (4 evra) po košnici.⁹ Ovu podršku dobijaju samo vlasnicionih registrovanih gazdinstava koji su izvršili jedinstvenu oznaku košnica.

4.2. Izbor oblika preduzetništva

Mogućnosti izbora oblika preduzetništva prilično se razlikuju u Mađarskoj i u Srbiji. U Srbiji je registracija poljoprivrednika/gazdinstva dobrovoljna, besplatna i nema određenog roka za prijavu, ali tu moramo spomenuti da samo registrovani poljoprivrednici/gazdinstva imaju pravo da se koriste iznosima namenjenim za premije, subvencije i kredite koji se isplaćuju iz budžeta Republike Srbije. Zatim, samo registrovani imaju prava da se koriste uslugama savetodavne službe koje stoje pred reformom. U registar se shodno pravilniku upisuje poljoprivredno gazdinstvo sa najmanje 0,5 hektara poljoprivrednog zemljišta na teritoriji Republike Srbije, na kome nosioci poljoprivrednih gazdinstava obavljaju poljoprivrednu, stočarsku, vinogradarsku ili povrtarsku proizvodnju, odnosno, obavljaju druge oblike poljoprivredne proizvodnje kao uzgoj ribe, gajenje pečuraka, puževa ili pčela.

⁹ Uredba o dodeli podsticaja u poljoprivredi i ruralnom razvoju u 2014. godini (Sl. glasnik br. 8/14)

i cena meda stalno menjaju, dok rezultat žetve zavisi u potpunosti od meteoroloških uslova. Prilikom izrade biznis plana nemojte se bazirati na činjenici da li imate volju za obavljanje delatnosti, već pokušajte da pažljivo procenite troškove koji vas očekuju. Poslovni plan sadržiprihode i rashode, a potrebna je njihova realna primena.

Troškovi (stalni i varijabilni):

- troškovi materijala,
- troškovi opreme,
- troškovi potrebne energije,
- plata (čak i ako samiradite, saplatom se mora računati),
- ostali troškovi (transport, prevoz, taksa/pijačarina, bankarski troškovi, troškovi knjigovodstva, marketing troškovi, članarine udruženja i komore).

Bilans prihoda i rashoda dugoročno mora biti pozitivan, u protivnom je obavljanje delatnosti nerentabilno.

Za pripremu biznis plana potrebno je izvršiti i analizu tržišta. Pitanje je ima li potražnje i kupovne moći za ono što mi nudimo, ima li prostora gde se susreću roba i kupac. Ova delatnost može da se započne na internetu, ali i lično se moraju posećivati pijace, vašari i radnje koje žele da nude proizvod. Moramo izvršiti analizu tržišta i po pitanju konkurencije, pogledati koje proizvode oni nude, kakvom krugu potrošača i po kojoj ceni. Postoji mogućnost za prodaju proizvoda preprodavcu, ali u tom slučaju cena je nešto niža. Što je kraći lanac snabdevanja, to jest put između proizvođača i potrošača, to je veći realizovani prihod proizvođača.

Prilikom izrade modela poslovnog plana, krenuli smo od činjenice da onima kojima je pčelarenje dopunsko zanimanje, moraju nabaviti sredstva potrebna za obavljanje delatnosti, međutim, nije potrebna kupovina nekretnine, izgradnja objekta, jer zgrada im već stoji na raspolaganju. Zbog nabavke neophodnih sredstava za obavljanje delatnosti, u prvoj godini moramo računati sa većim izdacima.

Sledeća tabela prezentujekojim izdacima vredi kalkulisati i na koje prihode možemo računati. Finansijski podaci potiču od iskusnih pčelara i kao osnova je poslužio prosek njihove dugogodišnje evidencije. Tabelu smo pripremili računajući sa 10 pčelinjih zajednica.

U prve dve tabele uzeli smo u obzir podatke iz Mađarske u forintama, odnosno u evrima.

Prihodi:

- cena dobijena za med,
- za melem,
- za propolis,
- za polen,
- za vosak.

Troškovi i prihodi u Mađarskoj (EUR)			
Naziv	Opis	1. godina	2. godina
Početni troškovi sredstava	Nova košnica i pčelinja društva (10 kom, 63 €/kom. + 110 €/kom.); zaštitno odelo za pčelare i rukavice, dimilice, pčelarski nož, viljuška za otklapanje saća, četka za pčele, matična rešetka, poklopna daska, stalak za mednu četku, cedila za med, vrcaljka na ručni pogon, burad, punjač akumulatora za topljenje satnih osnova (1 170 €).	2 900	70
Troškovi materijala	Satne osnove (120 €), ramovi (80 €), šećer (130 €), lekovi protiv varoe (letnji): amitraz, apiwarol 4 puta prilikom lečenja; zimski: apiox na kapanje; lečenje protiv nozeme nije uračunato). Matice (70 €).	400	400
Energija	Gas, struja za topljenje voska i za rad u radionici.	35	35
Plata računate satnice	100–120 sat/godina/10 pčelinjih društava Minimalna plata 1,5 €/sat Stručni rad 2 €/sat	350	420
Ostali troškovi	Putni troškovi, članarine, banka, knjigovođa itd. Pčele kući ili na prebivalištu. Selidba za potražnjom, transportni troškovi.	100	100
Troškovi ukupno		3 785	1 125
Prihod (očekivana prodajna cena za mešovitu robu prodatu prekupcu)	15 kg bagremov med/košnica; 3,3 €/kg (50 €)	500	500
	15 kg mešani med/košnica; 2 €/kg (30 €)	300	300
	1 kg vosak/košnica; 50 €/kg (50 €)	500	500
Prihodi ukupno		1 300	1 300
Rezultat	(Razlika između prihoda i izdataka)	- 2 485	175

3.2. Okviri pravnih propisa u Srbiji

3.2.1. Pravila koja se odnose na držanje pčela u Srbiji

Svakoima pravo da se bavi pčelarstvom; za obavljanje ove delatnosti nije obavezno raspolagatistručnom spremom.

Ukoliko proizvođač želi da prodaje svoje proizvode mora da registruje gazdinstvo⁷ i da obeleži košnice u skladu sa Zakonom o veterinarstvu („Sl. glasnik RS“ br. 91/2005., 30/2010. i 93/2012.), shodno pravilniku o vođenju evidencije na pčelinjaku.⁸ Bolestima pčela bavi se „Pravilnik o merama za suzbijanje i iskorenjivanje zaraznih bolesti pčela („Sl. list SFRJ“, br. 6/88)“. Selidbu pčela reguliše („Sl. list SFRJ“, br. 6/88). Takođe, pravila o selidbi pčela propisuje „Pravilnik o uslovima i načinu gajenja i selidbe pčela, sadržini uverenja o transportu, kao i o uslovima za izdavanje saglasnosti da pčelari iz drugih zemalja mogu koristiti pčelinju pašu na teritoriji Republike Srbije („Sl. glasnik RS“, br. 73/2010.)“. O pčelinjim pašama vodi se evidencija u saglasnosti sa „Pravilnikom o sadržini i načinu vođenja katastra pčelinje paše („Sl. glasnik RS“, br. 67/2010.)“.

3.2.2. Zakonski propisi vezani za proizvodnju, preradu i prodaju meda

„Pravilnik o načinu vršenja veterinarsko-sanitarnog pregleda i kontrole životinja pre klanja i proizvoda životinjskog porekla“ („Sl. list SFRJ“, br. 68/89; „Sl. glasnik RS“, br. 99/2010 – dr. Pravilnik) reguliše uslove kvaliteta meda koji se stavlja u promet. Ukoliko proizvođač želi da prodaje svoju robu na pijacama, tada je dovoljno etiketirati robu u saglasnosti sa pravilima o etiketiranju. Pravila nisu jednoglasna u odnosu na prodaju meda na pijacama. Zakon ne zauzima jednoznačan, čvrst stav, niti brani, niti dozvoljava prodaju.

Što se tiče preduzeća za proizvodnju meda, normativi se u osnovama slažu sa mađarskim propisima.

„Pravilnik o sanitarno-higijenskim uslovima za objekte u kojima se obavlja proizvodnja i promet životnih namirnica i predmeta opšte upotrebe“ („Sl. glasnik RS“ br. 6/97 i 52/97) i „Pravilnik o opštim sanitarnim uslovima koje moraju da ispune objekti koji podležu sanitarnom nadzoru“ („Sl. glasnik RS“, br. 47/2006.) odnose se na uslove opšte medicine.

„Pravilnik o veterinarsko-sanitarnim uslovima, odnosno opštim i posebnim uslovima za higijenu hrane životinjskog porekla, kao i o uslovima higijene hrane životinjskog porekla“ („Sl. glasnik RS“, br. 25/2011.) daje uputstva u vezi sa zgradom i objektima.

⁷ Pravilnik o upisu u registar poljoprivrednih gazdinstava i obnovi registracije, kao i o uslovima za pasivan status poljoprivrednog gazdinstva („Sl. glasnik RS“, br. 17/2013.)

⁸ Pravilnik o načinu obeležavanja pčelinjih društava i registraciji pčelinjaka („Sl. glasnik RS“, br. 54/2010.)

Zatim, „Pravilnik o uslovima higijene hrane („Sl. glasnik RS“ br. 73/2010)“ reguliše uslove koji se odnose na higijenu hrane.

Pakovanje prehrambenih proizvoda treba izvršiti shodno „Pravilniku o deklarisanju, označavanju i reklamiranju hrane“ („Sl. Glasnik RS“ br. 85/13).

Med tokom prerade ni u kom slučaju ne sme da se greje iznad 40 °C, jer se povećava sadržaj HMF-a (hidroxi-metil-furfurol).

3.3. Kategorije nacionalnih proizvoda

- Oznaka „**Mađarski proizvod**“, ili bilo koja druga tvrdnja o mađarskom poreklu hrane, može biti naznačena na proizvodu isključivo ukoliko je proizveden od 100% mađarskih osnovnih sastojaka uzgajanih, sakupljenih i pripremljenih u Mađarskoj.
- Smatra se da je „**Domaći proizvod**“ namirnica čiji susastojcinajmanje 50% mađarski, a sve faze obrade su urađene u Mađarskoj.
- „**Proizvod domaće obrade**“ je hrana koja je obrađena u Mađarskoj, ali u većini sadrži uvozne sastojke iz inostranstva.

U Srbiji registrovane kompanije traže oznaku preko konkursa, a oznake, u stvari, nisu istovetne sa pojmom nacionalnog proizvoda, jer je moguće prijaviti se na konkurs ne samo proizvodima. Oznake su sledeće:

- „**Najbolje iz Srbije**“: Pobednicima konkursa se dodeljuje pravo da znak koriste kao simbol kvaliteta i poverenja potrošača i poslovnih partnera za datu godinu.
- „**Najbolje iz Vojvodine**“: Pobednici na konkursu stiču pravo da u naredne tri godine na svoje robne marke stave ovaj znak, a što se tiče proizvoda vrši se njegovogodišnja kontrola.

Finansijsko planiranje i plan novčanih troškovapčelarstvai proizvodnje meda

Pokretanju poslovnog poduhvata mora prethoditi odgovarajuća izrada biznis plana, koji analizira sposobnost obavljanja delatnosti u trgovačko-poslovnom smislu. Prilikom izrade plana novčanih troškova, mora se uzeti u obzir da se operativni troškovi

Regulisanje pčelarstva i proizvodnje meda

3.1. Okviri pravnih propisa u Mađarskoj

Za uslove i način gajenja pčela, a naročito za proizvodnju, obradu i prodaju meda, postojiviše pravilakojanabrjamo po sledećem redu.

3.1.1. Pravila koja se odnose na držanje pčela

Svakoima pravo da se bavi pčelarstvom -za obavljanje ove delatnosti nije obavezno raspolagati stručnom spremom. Postojeinicijative za izmene ovog pravila, naročito zbog širenja bolesti pčela. Mnogi, čak ni oni sa iskustvom, ne prepoznaju simptome bolesti, zato su česte pojava i širenje, na primer, američke kuge ili truleži pčelinjeg legla. Početak pčelarenja obavezno se prijavljuje nadležnom organu pri lokalnoj samoupravi. Selidba se dozvoljava isključivozdravim pčelinjim društvima nakon pregleda veterinararadgogovnog za zdravlstvo pčela i sa potvrdom izdatomod strane ovlašćene veterinarske stanice. Obavezno je kod nadležnog organa lokalne samoupraveprijaviti selidbu na pašu, kao i napuštanje lokacije. Na taj načinpostaje mogućepraćenjeselećih pčelara tokom čitave godine.

Uredba broj 38/2012. (IV. 25.) VM sadržipravila o sistemu državne evidencije o lokacijama, pčelinjim društvima i o pojedinim podacima u vezi sa njima. Uredba broj 67/2010. (V. 12.) FVM odnosi se na rad stacioniranog pčelinjaka za izleganje mladih matica, odnosno nauzgoj, rasplod ieksploataciju mladih matica i reprodukcionog materijala za razmnožavanje. Pravila o sistemu državne evidencije o lokacijama, pčelinjim društvima i o pojedinim podacima u vezi sa njimareguliše uredba broj 119/2007. (X. 18.) FVM. Zaštita pčelinjih društava i prevencija, odnosno borba protiv pojedinih bolesti medonosnih pčela, reguliše uredbabroj 70/2003. (VI. 27.) FVM. Zakon o stočarstvu iz 1993. godine broj CXIV. sadrži pravila. Pčelarstvo uređuje uredba MÉM 15/1969. (XI. 6.).

3.1.2. Propisi u vezi sa proizvodnjom, preradom i prodajom meda

Primarni proizvođači moraju zatražiti od agronoma karticu za primarne proizvođače, odnosno, uz karticugodišnje moraju imati „uložni list“ o prodaji. Istovremeno, moraju da se izjasne o proizvodu i o očekivanoj proizvedenoj količini. Treba zatražiti poreski broj od Nacionalne poreske kancelarije (NAV). Moramo se registrovati pri „MVH“ i redovno prijavljivati podatke o stanju. Kod „NÉBIH“ treba da zatražimo obeležavanje pčelinjih društava, odnosno stacionara, jedinstvenom identifikacionom oznakom. Treba da se registrujemo u Nacionalnoj agrarno-privrednoj komori. Članarina koju smo obavezni daplatimou srazmeri je sa prihodima.

Za primarne proizvođače i mala preduzeća uredba 52/2010. FVM znači olakšicu. Shodno ovoj uredbi, proizvođačiimaju pravo daslobodno direktno prodajuosnovne proizvode proizvedene u sopstvenom gazdinstvupotrošačima unutar kruga od 40 km. Pakovanje meda može da se vrši čak i u jednoj kuhinji, ali mora biti vremenski odvojeno od kuvanja ručka ili konzumiranja doručka.

Na radionice ili preduzeća odnose se stroži zakoni. Obavezna je primena raznih sistema za osiguranje kvaliteta prilikom procesa proizvodnje, kao praćenje putanje meda čiju reviziju i auditiranje treba izvršiti godišnje. Za sve one koji uvoze za multinacionalne firme nije dovoljno raspolagati sa HACCP (ili HASAP – sistem za bezbednost hrane). U ovom slučaju od njih se zahteva primena normativa sigurnosti hrane FSSC 22 000, IFS ili BRC u okviru ugovora o uvozu. O primeni sistema moraju nabaviti sertifikat od akreditovanog certifikacionog tela. Usklađenost sa propisima o zaštiti životne sredine mora biti dokazana već prilikom procesa građevinske dozvole za izradu preduzeća. Na primer, otpadne vode sakupljane u zatvorenoj cisterni moguda se deponuju isključivo na stovarište sa licenci-ranom dozvolom za uništenje tečnog otpada; dozvoljeno je korišćenje boja u skladu sa prirodom i neupadljivih nijansi; zabranjeno je sađenje vrsta drvećakojese invazivno širi (kao ruj i bagrem).

Pravila br. 52/2010. (IV. 30.) FVM odnose se na uslove proizvodnje i prodaje prehrambenih proizvoda malih preduzeća. Prehrambeni lanac i njegov nadzor reguliše zakon XLVI. iz 2008. godine. Zajednička uredba broj 68/2007. (VII. 26.) FVM EüM–SZMM odnosi se na pravila sanitarno-higijenskih uslova za objekte u kojima se obavlja proizvodnja i promet životnih namirnica i pravila o opštim sanitarnim uslovima koje moraju da ispune objekti koji podležu sanitarnom nadzoru. Zajednička uredba broj 14/2006. (II. 16.) FVM–EüM–ICSSZEM Zajednička uredba broj 19/2004. (II. 26.) FVM–ESzCsM–GKM odnosi se na označavanje hrane. O hrani uređuje Zakon LXXXII. iz 2003. Dalje obaveze o medu propisuje „Magyar Élelmiszerkönyv“ uredba broj 1-3-2001/110. Propise o prodajina vašarima, pijacama i sajmovima sadrži Pravilnik broj 59/1999. (XI. 26.). O vašarima i pijacama ostala pravila propisuje Vladina uredba broj 35/1995. (IV. 5.).

Februar – mart

Prilikom početka sakupljana cvetnog praha, nakon proveravanja da li pčele izleću iz svih košnica, ukoliko nam tehnologija zahteva treba pokriti košnice. Treba utvrditi prisustvo matice i stanje hrane. Ako je potrebno treba intervenisati, bezmatke odmah rasformirati i spojiti sa drugim pčelinjim društvima, dodati pogače u vidu šećerno mednog testa. Ukoliko ima mogućnosti za postavljanje pojilice sa mlakom vodom, tada je treba konstantno dopunjavati i čistiti.

Mart

U zavisnosti od temperature, treba da se izvrši približavanje ramova sa medom pčelinjem klubetu. Prema potrebi dohrana se vrši ramovima sa medom ili šećernom pogačom. Pri kraju meseca treba obratiti pažnju na ranije ograničena društva, da bi se blagovremeno izvršilo proširivanje.

April

Kad kajsija cveta, pčelinje zajednice klasifikujemo po leglu. Proširujemo gnezdo mladim, po mogućnosti pomalo izgrebanim mednim ramovima svetlo žute, svetlo braonkaste boje. Nakon toga sledi sprečavanje rojevnog nagona, spajanje srednjih društava sa jačim, dodavanje ramova sa satnim osnovama i izjednačavanje. Prva faza treba da bude izvršena početkom cvata višnje, a druga faza pri kraju cvata višnje i na početku cvata šljive. Ako pčele sakupljaju nektar, tada je potrebno postavljanje satne osnove, matične rešetke i medišnih nastavaka. Pre selidbe treba da zatražimo obavezni zdravstveni pregled od nadležnog organa, odnosno, moramo raspolagati potvrdom službenog veterinara o pregledu. Ako se selimo na uljanu repicu, obavezno treba proveriti kod vlasnika kada planira obavljanje radova za zaštitu useva, a pčele selimo samo uz njegovu dozvolu. Razmnožavanje vršimo oduzimanjem ramova sa leglom od jakih, brojnih zajednica sa zrelim matičnjakom. Osnovnim zajednicama, umesto obnožnica, dodajemo satnu osnovu da bismo iskoristili sklonost mladih pčela za izgradnjom. Ovim smanjujemo, tj. odlažemo, rojevni nagon među pčelama. Ako sami uzgajamo matice, tada moramo obezbediti povoljne uslove pripremom oplodnjaka, pripremom pčela dadilja, pčela hraniteljica matične larve i polno zrelih trutovima.

Maj

Treba sprečiti rojenje, a za to postoji više mogućih načina. Bitno je da matici obezbedimo dovoljno veliko i kvalitetno mesto za postavljanje jajašca, a da pčelinja zajednica ima dovoljno mesta da proširi sakupljeni nektar i da pospešuje njegovo sazrevanje.

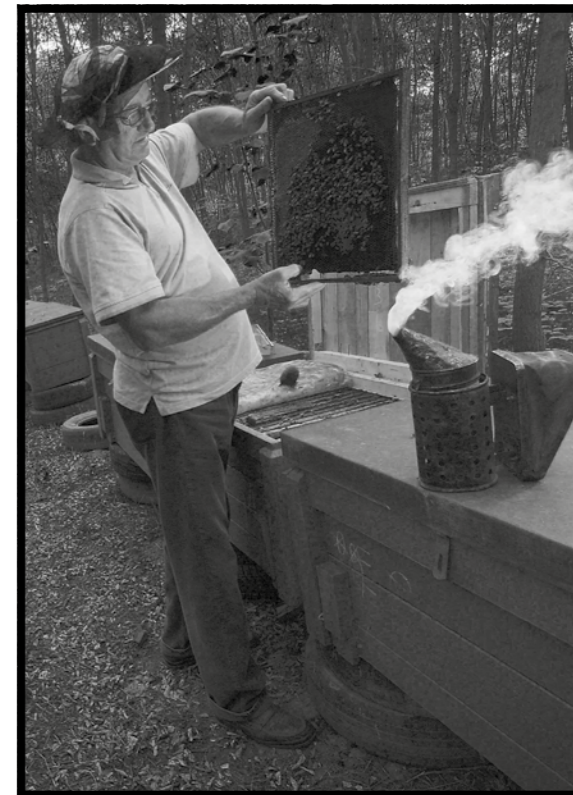
Oduzimanje meda od uljane repice se vrši otresanjem, duvanjem, potom četkom za odstranjivanje zaostalih pčela. Nakon toga ramove odnosimo na vrcanje. Potom pčelinjak selimo na pašu bagrema. Sledi formiranje nove pčelinje zajednice, dalja reprodukcija, satne osnove, oduzimanje meda, a nakon toga selidba na sever u županiju Nógrád. Rojenje sprečavamo deljenjem zajednice, kolevkom ili odvajanjem mladih pčelinjih društava od onih spremnih za rojenje. Sledi oduzimanje meda, pa vrcanje. Reprodukciju rešavamo na više načina, pripremom veštačkih rojeva, putem mlade, oplodene matice, formiranjem mlade pčelinje zajednice, kolevkom.

Juni

Sukcesivni preventivni zadatak predstavlja izbor sledećih lokacija stacioniranja pčelinjaka, dogovori sa vlasnicima zemljišta na uzgajanih biljnih kulturama, prijava kod lokalnih samouprava. Selidba se vrši na neku od sledećih biljnih kultura koje daju cvetni prah: facelija, slačica, bagremac, kesten. Kontrolišemo priraštaj i stanje izrojene košnice, dodajemo oplodene matice, obavljamo spajanje pčelinjeg društva, pronalazimo i odstranjujemo neoplođene matice – trutove. Zatim, kao sledeći korak, u ovom mesecu vršimo selidbu na pašu svilenice ili ciganskog perja, lipe, suncokreta, pa sledi oduzimanje meda i vrcanje.

Juli

Stare matice zamenjujemo mladim koje su pronele, od slabih pčelinjih društava uklanjamo matice i formiramo nove stabilizovane zajednice. Započinjemo pripremu košnica za zimu; svetle, netaknute ramove vadimo, ili ih postavljamo sa bočne strane. Ukoliko imamo mogućnosti, sledi selidba na pašu kasnog suncokreta, solidaga, zatim ponovo oduzimanje meda i vrcanje. Od tipa košnica, odnosno tehnologije, zavisi oduzimanje jednog dela saća, vrcanje, odstranjivanje.

Što je veći pčelinjak, to su veći troškovi ulaganja u tehnički razvoj. U ovomese, zapravo, najjasnije ogledarazlika u tomeda ili pčelar obavlja delatnost u okviru glavnog zanimanja, sporednog zanimanja, ili mu je to samo hobi. Da bi započeo biznis, jednom početniku sa 10 košnica potreban je sledeći materijal i oprema: sredstva za proizvodnju sa 10 košnica i 10 pčelinjih društava, ručni alat, zaštitna oprema za pčelare, pribor za prihvat i čuvanje meda. Da bi se zajednica održala u životu, neophodno je brinuti o hrani za prehranjivanje pčela, o šećeru i lekovima/stimulativnim sredstvima, zatim o matici, ramovima i satnim osnovama. Za skladištenje meda i opreme potrebna je zgrada od 20–30 m².

Tehnički uslovi zavise i od sistema košnica. Pološke košnice imaju jednu ograničenu zapreminu. Njihova mana je što, u doba obilnog prinosa bagrema, pčele nisu u stanju da pospešuju sazrevanje u ritmu prinosa; zbog toga je potrebno vratiti med pre pokrivanja, da se obezbedi mesto za prikupljeni nektar.

LR košnica, proširivanjem na gore, produžuje se po potrebi pčelinje zajednice, odnosno, kako to količina prikupljenog nektara zahteva. Za pčelarenje sa LR košnicom potrebno je raspolagati sa više sredstava, potrebne rezervne fioke za košnice sa opremom za saće, transportni kapacitet, oprema koja olakšava utovar i istovar, platforma sa dizalicom, ručna kolica. Na ovaj način je moguće u kraćem roku obaviti radove oko pčela i tako držati više pčelinjih društava, a vrcanje se vrši umirijim i higijenski boljim uslovima.

U Mađarskoj i Srbiji moguće jenabaviti sav pribor koji je potreban za pčelarenje iproizvodnju meda. Postoje zanatlije kojese bave izradom košnica i ramova. Sve više njih obrađuje vosak, proizvodi sać. Mnogopreduzeća stavlja u promet sredstva za pčelarenje, čak i opremu iz uvoza. U Mađarskoj, za skladištenje meda, stoji na raspolaganjuburad sa dozvolom OÉTI⁵, a za prodaju meda primarni proizvođači imaju staklene tegle koje je razvio OMME⁶. Moguća je nabavka bilo kakvog vozila. U Srbiji sekoristiisključivo ambalažakoja je prihvaćena kao ambalaža za prehrambene proizvode. Shodno tome, ambalaža mora odgovarati „Pravilniku o uslovima u pogledu zdravstvene ispravnosti predmeta opšte upotrebe koji se mogu stavljati u promet (Sl. list SFRJ, br. 26/83, 61/84, 56/86, 50/89 i 18/91)“.

2.2. Radovi pčelarske godine

Sledi kratak pregled najvažnijih zadataka pčelarske godine. Veoma je važno naglasiti da uspešno pčelarenje zahteva prethodno teorijsko, a naročito veliko praktično iskustvo, s ciljemda se ne uništi pčelinja zajednica.

⁵ Országos Élelmezés- és Táplálkozástudományi Intézet/Državni Institut za Hranu i Nauke o Ishrani

⁶ Országos Magyar Méhészeti Egyesület/Nacionalno Udruženje Mađarskih pčelara

Avgust

Rezultati naredne pčelarske godine zaviseod rada obavljenog u ovom mesecu, a to je preduslov za zdrava i snažna društva. Najbitnije je obaviti tretman protiv varoe, raznim proizvodima dimilice sa delotvornim sredstvom amitraza i preparatima za zadimljavanje (koja se nalaze na listi nacionalnog programa Državne asocijacije mađarskih pčelara).

Važan je detaljnipregled plodišta i potomstva. Naime, u ovom periodu, zbog grabeži, lako se otkrivaju i brzoprenose infektivne bolesti, kao što je, na primer, američka trulež. U ovom periodu postaje aktuelna dohrana, stimulacija u obliku šećernog sirupa. Obavlja se preventivna terapija protiv nozeme malom dozom sirupa koju dodajemo doziranjem u ulice saći ili u hranilišta.

Septembar – oktobar

Obavezno je obaviti jesenji zdravstveni pregled koji vrši nadležni medicinski organ. On određuje broj pčelinjih društava i, ukoliko je nastala promena u odnosu na prethodnu godinu, u Mađarskoj to treba prijaviti organu „MVH“. Treba nadzirati infekciju od grinja i, ukoliko je to potrebno, treba primeniti dalje odbrambene metode. Spajamo slaba društva sa jakim. Treba izvršiti suženje i odstraniti nepotrebnu sać, skladištiti ihili eliminisati.

Novembar – decembar

Kada u košnicama nema legla, pčelinja društva potrebno je tretirisredstvom protiv varoe, jer je u ovom periodu najveća šansa za smanjenjegrinja na minimum. Dodatni tretman se vrši oksalnom kiselinom, perizinom. Ovo je vreme kada treba brinuti o pokrivanju materijalom koji propušta paru. Treba pretopiti staro saće, a ako to nije urađeno, treba iskuvati staro, zameniti ga zavoštane table.

Januar – februar

Pčelama moramo osigurati zimsko stanje mirovanja. Tada imamo vremena za popravku i farbanje košnica, za izradu ili naručivanje ramova od stolara, za bušenje, za ožičavanje, za satne osnove. Tada se udara žig (identifikacioni broj) u nove košnice i u one, u koje prethodne godine nismo stavili. Planira se sledeća radna godina, na osnovu planova se vrši nabavka potrebnogmaterijala i sredstava. Njihova, eventualno, kućna izradatakođe je zadatak u ovom periodu.

Pčelinji vosak

Među terapeutskim sredstvima iz prirode, u pčelinjem vosku nalazimo najviše konzervanasa čiji uticaj se tokom vremena ne smanjuje. Pčelinji vosak je mešavina cca. 85% certin kiseline i miricina koji su slični mastima, međutim, ne sadrži glicerol. Pčelama je za proizvodnju 1 kg voska potrebno 3,5 kg meda i 50 grama cvetnog praha. Potvrđeno jena osnovuvišegodišnjeg iskustva da jenajpoznatiji i najbolji vosak životinjskog porekla; od njegase čak i u domaćim uslovima prave najfiniji prirodni kozmetički preparati i ekološki materijali za tretman površina.

Vosak luče pčele radilice iz voštanih žlezda za izgradnju saća. Saće je geometrijski precizan heksagon. Ovi heksagoni u celosti čine saće, a to je osnova daljih životnih uslova, pošto matica u njih polaže jaja, znači, to je „kolevka“ za pčele, odnosno, pčele u njih lagerujuprikupljen nektar i polen. Služi za dozrevanje i skladištenje ishrane potrebne za egzistenciju, za opstanak.

1.4. Mogućnosti prodaje

Naši proizvodi, u prvom redu med, mogu se plasirati na tržištu sledećim oblicima.

U buradima, preko prekupaca, medprodajemoza preradu. Tada je cena najniža, međutim, nakon toga nema više rada sa njim, niti ima potrebe za daljim ulaganjima. Uzdobro odabran kalendarski termin, za vreme prodaje postiže se značajna razlika u ceni.

Prodaja u teglama od kuće (za kupce koji poručuju sa internet stranice treba obezbediti isporuku), ili na pijacama, vašarima, sajmovima, svakako zahteva dalje investicije. Važno je poznavati zakone koji regulišu obradu, propise koje se odnose na med kao ishranu, a nije na odmet poznavanje ekonomsko-trgovinskih pravila i marketinga.

Med u staklenim teglama možemo prodavati prehrambenim trgovinskim preduzećima, multinacionalnim korporacijama, kao sirovinu za dalju preradu za pripremu kolača, biskvita, pločica sa žitaricama, vina, rakije. Multinacionalne korporacije raspisuju konkurs za nabavku meda, a nadmetanje snižava otkupnu cenu meda, jer na konkursu pobeđuje onaj koji ponudi najnižu prodajnu cenu.

Direktna prodaja potrošaču donosi veći profit, dok prodaja uz posredstvoprekupaca ili trgovaca, za proizvođača znači niži profit.

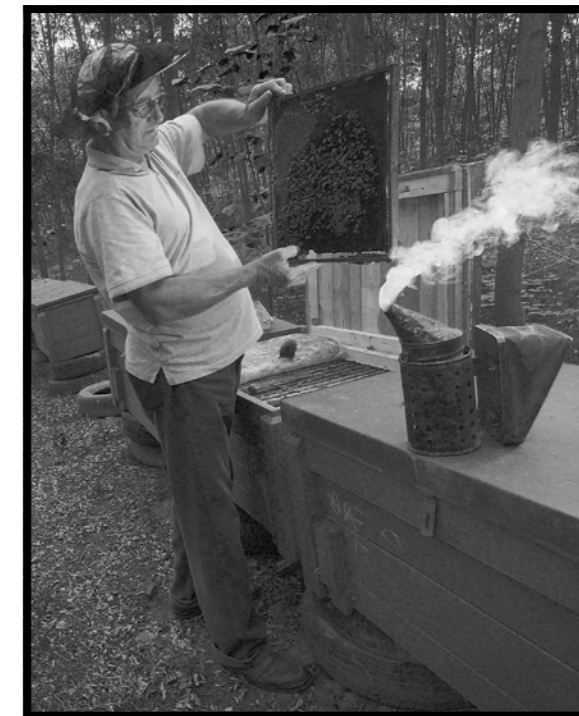
Tehnički uslovi za bavljenjepčelarstvom iproizvodnjom meda

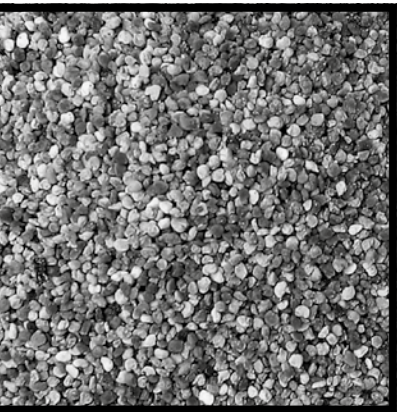
2.1. Potrebna sredstva za bavljenjepčelarstvom

Pčelarstvo zahteva ozbiljne investicije.

Sredstva koja su neophodna za obavljanje delatnosti su sledeća:

- pčelinje društvo;
- košnice za držanje pčela, kućište, zaliha saći;
- alat i oprema za obavljanje pčelarskih radova;
- mašine, uređaji, sredstva potrebna za prikupljanje ili oduzimanje meda, cvetnog praha, propolisa (kao na primer, četke i stresači, vrcalice, zbegovi i krovovi košnica, ramovi za skupljanje polena i propolisa);
- kade i kante za prihvat i čuvanje meda;
- pribor koji služi za pčelarstvo i pčelarske radove: agregat, kosilo, hidraulični elevator, elektronska vaga za daljinske košnice, sistem bezbednosti pčelinjaka;
- vozila i prikolice potrebne za transport meda, pčela i pčelarske opreme, industrijska oprema (na primer, viljuškar, hidraulične rampe, odnosno, dozvole za upravljanje tim vozilima);
- zemljište, lokacije na kojem se pčelinjaci nalaze u sopstvenom vlasništvu;
- zgrada: kućište za med, magacin, radionica, hladnjača ili kontejner za hlađenje – zamrzavanje;
- zgrada za obradu meda sa dozvolom za rad nadležnih organa (sa mašinama, uređajima, opremom i posudama za ambalažu).

Propolis

Propolis je smolasta materija, supstanca koju pčele sakupljaju i služi im kao gradivni materijal. Njime zapušavaju pukotine na košnicama, izjednačavaju hrapavosti na površini, prekrivaju strane ostatke na njoj. Osnovni materijal propolisa je melem biljnog porekla koji je lepljivi materijal na pupoljcima. Kod nas pčele melem propolisa sakupljaju uglavnom sa pupoljaka crne topole, jove, vrbe, pitomog kestena i hrasta. Od mešovito prikupljenog melema, u košnici, usled uticaja enzima, nastaje propolis, bogat aktivnim spojevima, išaran mramorno žućkasto-braon bojom, miriše nabalzam, mekan je i lepljiv.

Najvrednije komponente propolisa su, u prvom redu, flavonoidi, a kao drugo, eterična ulja. Nakon toga slede kalcioni, dihidrokalcioni, katehini, vitamini (B₁, B₂, B₆, C, E), aminokiseline, tanini, boje i minerali. Propolis se, naravno, najbolje koristi za ono za šta ga i pčele koriste: za dezinfekciju i konzervisanje. To je savršena namirnica koja hrani i leči ljudsko telo. Deluje protiv virusa, bakterija i gljivica. On ima jaku antibiotsku i dezinfekcionu dejstvo, zatim analgetičko i imunostimulaciono delovanje, štiti od infekcije svaku vrstu povrede kod čoveka, životinja i biljaka.

Redovnim konzumiranjem propolisa poboljšavamo opštu otpornost i doprinosimo jačanju imuniteta organizma:

- Može da spreči transformaciju masti koji su sklони na užeglost.
- Zahvaljujući određenim aktivnim supstancama, potpomaže regeneraciju mekih tkiva, kostiju i hrskavice.
- Izvesne komponente povećavaju fleksibilnost krvnih sudova.
- Potpomažerast kose, noktiju i regenerišu kožu.
- Zbog sadržaja kalciona (antibilijski) podstiče rad žuči.
- Kao blagi diuretik stimuliše izlučivanje tečnosti.
- Neka od eteričnih ulja ga čine odličnim lekom protiv bolova.
- Pogodan je za lečenje hroničnih čireva.
- Deluje antikancerogeno – sprečava nastanak tumora.

Konzumirajte ga pažljivo! Naime, usled redovnog uzimanja tokom više nedelja, izaziva pad krvnog pritiska. Propolis je u prodaji u vidu rastvora, kreme ili raznih vrsta tableta sa propolisom. Rastvor se koristi za spoljnu upotrebu pri lečenju u otorinolaringologiji, a primenjuje se i za ekceme, herpes, gljivične bakterijske infekcije/aktinomikoze. Interno se koristi usled prehlade ili u slučaju upale grla, tada se uzima u čaju, limunadi ili nakapanu kašiku meda. U vidu melema uspešno leči opekotine, promrzline, hemoroide, upalu prostate, gljivičnu upalu kože i noktiju, efikasan je protiv reumatskih bolova. Tablete koje sadrže obično 5% propolisa i brzo se apsorbuju, a nisu štetne za prirodnu ravnotežu crevne flore, preporučuju se protiv gastrointestinalnih i crevnih problema.

Matični mleč

Matični mleč, vrhunski pčelinji proizvod, smatra se najsavršenijom namirnicom. U svojoj materiji ima od 12–14% proteina, 29% čine ugljeni hidrati (od toga 12,5% prosti šećer), dok 6,5% čine razne masne kiseline. Izuzetno je bogat izvor vitamina. Sadrži skoro celu grupu vitamina B. Obiluje vitaminima C i E. Glavni minerali su kalijum, fosfor, gvožđe, kalcijum, bakar, silicijum itd. Najčudnije dejstvo ovog leka je što povećava izdržljivost, jača imunitet i odličan je u prevenciji, jer povećava otpornost na bolesti, poboljšava raspoloženje, ublažava stres i smanjuje gubitak apetita prouzrokovan stresom. Pored toga, poznat je njegov bakterijski i anti-ameba efekat, odnosno, povoljno utiče na rad polnih žlezda i čuva zdravlje materice. Povoljno se koristi protiv umora, depresije, izražene razdražljivosti. Ima svojstva afrodizijaka. Matični mleč se u kozmetici koristi uglavnom u preparatima za uklanjanje gnojnih promena na koži. Koriscenje na razne načine, ali treba naučiti pravilnu primenu. Konzumiranje u suviše slabom rastvoru može da izazove brzo povećanje krvnog pritiska!

Pčelinji vosak

Med od lavande

U našem podneblju se retko nalazi, to je specijalnisortni med posebne arome i ukusa. Izvrstan antiseptik, a dobro je poznat i njegov efekat za smirenje.

Zlatni prut ili zlatošipka

Med poznat još i pod nazivom solidago, odbiljne kulture koja raste kao divlja, uglavnom u močvarnim predelima u regiji Podunavlja („Dunántúl“).

Šumski med, medljikovac ili medna rosa

Pčele ga rado sakupljaju u šumskim i četinarskim višim predelima. Ova vrsta je jedina vrsta meda koja ne potiče od nektara cvetova. Medljika potiče od medne rose, tako što lisne vaši/insekti rilicom buše list i prodiru do delova lista kroz koje kruže asimilati biljke, isisaju ga, pa ove slatke biljne sokove prerađene izlučuju u prirodu na listove zimzelenog i listopadnog drveća. Pošto je ovo slatka materija, pčele je prikupljaju, dodaju joj svoje enzime i ovako nastaje šumski med. Sadržina polena je beznačajna, dok je izuzetno visok sadržaj mineralnih materija. Poznat je njegov efekat čišćenja disajnih organa i umirujuće dejstvo. Obično je tamno mrke, ćilibarskeboje, blage arome, a veoma karakterističnog ukusa.

1.3. Ostali pčelinji proizvodi

Cvetni prah (polen ili pelud)

Cvetni prah predstavlja mušku polnu ćeliju u biljnom svetu. Prodirući kroz tučak cveta, u plodniku/čauri spaja se sa ženskom polnom stanicom izazivajući formiranje zrna, odnosno semenja. „Prenošenje“ vrše ili neživi agensi (vetar i retko voda), ili živa bića (insekti, ptice, sisari). Biljne kulture koje su se opredelile zaposredničku ulogu insekata obično proizvode manju količinu, ali po zapremini veći i lepljivipolen. Polen sadržine samo nasledni materijal, nego i hranu -zato ga pčele vole i nose kući. U resi lešnika nalazi se 4 miliona polenovih zrna. U odgovarajućim okolnostima pčele su u stanju da prikupe znatno veće količine polena nego što je potrebno da zadovolje sopstvene potrebe. Zato na njih ne utiče negativnošto im pčelari specijalnim uređajem (klopkom za polen) oduzimaju višak, obično u periodu

od aprila do avgusta. Pčele ne prikupljaju najopasniji cvetni prah – polen – koji izaziva alergiju. U vazduhu lebde lagana zrna polena, međutim, pčele cene ona teža. Polen je, od jestivih pčelarskih proizvoda, proizvod koji se pravi u najvećim količinama, odmah posle meda. Pčelinja zajednica godišnje proizvede čak 56–60 kilograma.

U Mađarskoj sena tržište plasira uvek sušeni cvetni prah koji sakupljaju pčele. Cvetni prah koji prikupljaju pčele je „super hrana“, jer pored sirove celuloze sadrži sve fiziološki bitne hranljive materije. Osim toga, povećava broj crvenih krvnih zrnaca, podržava imunitet organizma, ubrzava regeneraciju tela, poboljšava apetit, podstiče bolju eksploataciju hranljivih materija i stimuliše mentalne sposobnosti. Obezbeđuje dobro raspoloženje i povećavaaktivnost. Jača srčani mišić (zato je postao bitan element stočne hrane trkačkih konja). Zahvaljujući visokom sadržaju triprogana uspešno sekoristiprotiv opadanja kose.

Polen unajvećoj mogućojmeri mora biti zaštićen od vazduha. Pčelinji polen jeproizvod najbogatiji vitaminima. Posebno je važna sadržina vitamina C, vitaminagrupe B i vitamina D, E, K i F. Beta-karoten cvetnog praha pretvara se enzimatskim putem u vitamin A. Bela vrba je njimeizuzetno bogata. Cvetni prah je izuzetno bogatproteinima i slobodnim aminokiselinama. Proteini čine 7–35%, a slobodne aminokiseline 10–12% polena. Čovekova dnevna potreba za proteinima može se nadoknaditi sa 30 grama unetog cvetnog praha. Jedan deo masnih supstanci polena čine nezasićene masne kiseline. Među njima linolenska, linolna i oleinska kiselina obezbeđuju odstranjivanje štetnog i suvišnog holesterola iz organizma. Polen sadrži mnogo gvožđa, umerenu količinu cinka i mangana, u manjoj meri bakra, nikla, kadjuma, kobalta, broma, selena itd. Na sadržaj minerala u cvetnom prahu utiče način proizvodnje i plodno tlo regije. Polen pune vrednosti daju samo one cvetne kulture koje su gajene pod odgovarajućim okolnostima i uslovima biokulture. Ni osobe sa alergijom ne treba da se plaše da okuse cvetni med koji prikupljaju pčele, naime, alergije su specifične po vrsti, a pčele sakupljaju drugačijecvetne prahove nego što suonikoji izazivaju preosetljivost. Nemojte sebi birati polen samo na osnovu boje, nego po ukusu, zato što uglavnom od toga zavisi koliko rado ćemo ga trošiti. Nije samo žuti cvetni prah „onaj pravi“. Timijan je beli, slez ljubičasti, neven žuto-rumeni, a polen maka je tamno sivi. Ovo je sve lekovito bilje, što znači da njihov cvetni prah sadrži specifične aktivne sastojke. U isto vreme trebalo bise upoznati i sa efektom kojim ovo lekovito bilje utiče na naše zdravlje. Poboljšava mentalnu aktivnost, podstiče memoriju i sposobnost koncentracije, štitinas od „prolećnog umora“. Zajedno sa viškom natrijuma pojavljuje se manjak kalijuma, a polen je pogodan i za balansiranje tog manjka kalijuma prouzrokovanog viškom natrijuma. Njegovi sastojci nisu agresivni izato se prepisuje konstantna upotreba lekovite terapije polena od 10 do 12 nedelja.

fruktoze i dekstroze koje čoveči organizam najlakše koristi. U međuvremenu, pčele radom krila smanjuju sadržaj vode u nektaru na 18–19% i pokrivaju voskom napunjene ćelije. Kada je većina ćelija već prekrivena, pčelar može da vrca med.

Bagremov med

Karakteriše ga visoki sadržaj fruktoze, tako da je bagremov med vrsta meda koja se najmanje kristališe. Reguliše lučenje kiseline u želucu. Sadržaj robizina i akacina ublažavakašalj. Poznato je njegovo antiseptičko dejstvo. Bagremov med je zbog smanjenog prisustva polena izuzetno koristan u ishranosoba alergičnih na polen.

Med od uljane repice

Zbog visokog sadržaja glukoze koristan je za sve koji obavljaju naporan psihički i fizički rad, kao i za sportiste, jerojačava organizam i imuni sistem. Ovavrstamedaizaziva najmanjekiseline, preporučujeseosobamaosetljivogželuca. Lako se maže, kristališe se kremasto.

Suncokretov med

Bogat mineralnim materijama, u svetu visoko kotiran; poznat vrsni med. Osvežavajuće kiselkastog ukusa. Brzo se šećeri, formira velika zrna kristala. Sortni med jedinstvene boje.

Facelijin med

Poljoprivredna kultura uzgajana za seme; medonosna biljka poznata pod nazivom facelija korišćena jekao zeleno đubrivo ili pred usev. Blagi med prijatnog ukusa sa visokimsadržajemfruktoze.

Med od ciganskog perja

Med poljoprivredne kulture rasprostranjene u regiji peskovite oblasti između reka Dunava i Tise („Duna-Tisza köze” – Gornje Podunavlje) na neobrađenim njivama.

Cvat uljane repice

Poznati nazivi biljke su svilenica ili divlji duvan. Poznat je kao „Hungarikum” (ekskluzivni mađarski proizvod), sortni med sa visokim sadržajem fruktoze. Ima značajno dezinfekciono dejstvo. Karakteristične arome, svojstvenog ukusa, ovaj med je zbog smanjenog prisustva polena posebno preporučljiv za osobe alergične na polen.

Lipov med

Zbog sadržine farnezola med od lipe deluje umirujuće. Odličan je protiv nesanice, za lečenje bolesti koje prati visoka temperatura. Ublažava kašalj, pomaže priiskašljavanju, smiruje grčeve. Sadržaj kolina sprečava arteriosklerozu, odnosno taloženje masti.

Med od divljeg luka (sremuša ili medveđeg luka)

Sortni med „Hungarikum” (ekskluzivni mađarski proizvod) sa najveće lokacije prirodnog nalazišta u centralnoj Evropi. Med svetlo-zelenkaste boje sa nijansama braon boje, ukusom podseća na luk. Opšti antiseptik, poznat je njegov efekat čišćenja respiratornog trakta.

Med od gloginje

Med grmolikog bilja gloginje sa mirisom cveta koji podseća na badem. Sortni med sa visokim sadržajem fruktoze. Sprečava, odnosno smanjuje kardiovaskularne bolesti. Posebno se preporučuje u slučaju cirkulatornih poremećaja i nakon preživljenog infarkta miokarda.

Bagremac

Med karakteristične arome sa lokacije veličanstvenih vodoplavnih livada reke Tise i Kereša. Ružičaste boje, sa visokimsadržajemfruktoze. Jača imunitet i odbrambeni sistem organizma.

Kestenov med

Visok sadržaj mineralnih materija smanjuje anemiju/malokrvnost. Preporučuje se u slučaju proširenih vena i predispozicije za trombozu. Pomaže pri genitalnim upalama i povećava potenciju. Sastav meda je dragocen, ima jedinstveni, pomalo gorakukus.

Cvat uljane kestenov

U 2012. godini količina za izvoz iznosila je 3 000 tona³. Tipični proizvod za regiju je sremski polen, čija je godišnja proizvodnja oko 10 tona. Potrošnja meda po glavi stanovnika u Srbiji je 0,37 kg godišnje (Marinković-Nedić)⁴.

Pčelarstvo se sprovodi na tri nivoa. Iz hobija, radi zabave, zbog uživanja, kao dopuna zaradi, kao dopunska delatnost uz rad, odnosno, kao glavno zanimanje, sapunimradnimvremenom, sa ozbiljnim i upornim, ka profitu orijentisanim, radom.

Biljke i vrste meda koje obezbeđuju glavni prinos su: uljana repica, bagrem, suncokret. U većoj količinisakupljaju se sledeće vrste meda: facelija, mlečika, lipa, a u manjoj količini: divlji ili medveđi luk, gloginje, bagremac, kesten, lavanda, zlatni prut ili zlatošipka, šumski med tj. medljika.

Običan kupac uglavnom poznaje samo bagremov med i mešani livadski med koji se najčešće nalaze u ponudi prodavnica. Treba spomenuti da, osim gore navedenih, pčele sakupljaju bezbroj vrsta meda. Pčelari koji pčelare odgovarajućom vrstom košnice (niski ram košnice), ovu priliku mogu da iskoriste selidbom na pašu na odgovarajuću biljku. Kada su u pitanju manja legla matica ih svojomreprodukcijom skoro u potpunosti dominira. Pčele skupljaju i smeštaju nektar direktno

u satne osnove iznad gnezda. Sortni med se skladištiuglavnom u manjim količinama. Pošto se ova mala količina ne „gubi“ u saći, nego se oduzima, pčelari mogu da vrcaju sortne vrste meda. Svesni kupci i gurmani dobropoznaju i traže ovakav med. Sakupljanje, pakovanje i prodaja sortnog medase isplati, ali samo ako prodajemo direktno potrošaču.

³ <http://www.makroekonomija.org/poljoprivreda/proizvodnja-i-izvoz-meda-iz-srbije-vise-kosnica-manje-meda/>

⁴ Marinković, S—Nedić, N.: *Analysis of production and competitiveness on small beekeeping farms in selected districts of Serbia*

Med je modifikovani nektar ukoliko su se složene molekule ugljenih hidrata prilikom dejstva enzima pretvorile u prosti šećer; u njemu je ostalo manje vegetacione vode i smanjila se količina toksičnih teških metala, koji su prešli u telo pčela radilica dok su radile na pretvaranju. Med nije samo poslastica, znači mnogo više od toga! Njegovo dejstvo za zaštitu, očuvanje i razvoj zdravlja zasniava se na fizičkim i hemijskim svojstvima kojima se pri lečenju služi i apiterapija. Njegovi ugljeni hidrati lako se apsorbuju. Sadrži ne samo slatke, već i organske kiseline koje poboljšavaju apetit i pomažu pri varenju. Mirisi i arome poboljšavaju apetit, a neke od tih materija imaju čak antiseptičko, analgetičko i sedativno dejstvo. Med je pogodan i za spoljnu upotrebu za lečenje kiseline. Raznovrсноćuminerala koje sadrži, doprinosi da naš organizam postigne poželjni balans, ili da eliminiše eventualni manjak.

Med je raznovrsna hrana koja snabdeva čovekov organizam sa više vrste potrebnih materija. Ima ulogu u borbi sa bakterijama, poboljšava varenje, rad jetre, izlučivanje vode, hrani mišiće, ima umirujuće i blago laksativno dejstvo. (Upotreba meda u lečenju prikazana je u stručnoj literaturi pod nazivom „Méhdoktor“ „Doktor Pčela“). Međutim, bezbroj stručne literature podupire činjenicu da se ne preporučuje davanje meda deci ispod jedne godine.)

1.2. Osnovno o vrstama meda

Drevni Grci smatrali su da med potiče od nebeske rose. Danas jesvima dobro poznato da med dobijamo aktivnim radom pčela koje prikupljaju i pretvaraju cvetni prah, nektar biljaka. U suštini, osobinu meda određuje upravo ona biljna kultura koja je proizvela nektar. Med dobija naziv u zavisnosti od toga od koje vrste biljaka potiče. Čisti „sortni medovi“ dobijaju se sa biljakakojih je istovremeno mnogo u cvatu na jednom određenom prostoru. U suprotnom se u košnici mešaju različiti nektari i dobijamo mešavinu livadskog meda.

Pčele vrše oprašivanje većeg dela biljnih kultura koje proizvode nektar. One prikupljaju slatki nektar u svojoj utrobi i, kada se ona napuni, pčele se vraćaju u košnice. Nektar postavljaju na zidove ćelija izgrađenih od voska. Interni rad dodeljen je mladicama koje nektar po nekoliko puta vade i premeštaju. Na taj način stvoreni enzimi pretvaraju složene ugljene hidrate u jednostavne

Cvat uljane bagremov

Pčelarstvo, opšta prezentacija proizvodnje meda

1.1. Prezentacija situacije na tržištu u Mađarskoj i Srbiji

Pčelarstvo je mala, ali veoma važna oblast poljoprivrednog sektora. Daje 1% bruto vrednosti od poljoprivredne proizvodnje i 3% od stočarstva. Sektor pčelarstva u **Mađarskoj** obezbeđuje egzistenciju za 18 000 do 20 000 porodica, kojima znači glavni ili dodatni izvor prihoda i tako indirektno doprinosi zadržavanju ruralnog stanovništva na mestu življenja. Pčelarstvo ima vitalnu ulogu u održavanju ekološke ravnoteže.

U Mađarskoj je broj pčelinjih društava između 1–1,2 miliona. Direktna korist je med, godišnja proizvedena količina od 15 000–25 000 t, u zavisnosti od temperature i količine zasejane biljne kulture u datoj godini. Od ove količine 12 000–15 000 tona ide u izvoz. Takođe, značajni su i drugi pčelarski proizvodi, npr. proizvodnja polena, propolisa i voska. Indirektna korist je vrednost dobijena aktivnošću pčela koje vrše zaprašivanje, a ta vrednost je mnogo većanog prihoda od naplate pčelinjih proizvoda.

U Mađarskoj se drastično povećala gustoća pčela, postala je najveća u Evropi, postoji 11–12 pčelinjih društava po km². U nekoliko županija regije „Dunántúl“ i „Alföld“ postoji 15–20 pčelinjih društava po km², što je najviše na svetu, dok istovremeno skoro svaku biljku koja daje med i polen (kao, na primer, bagrem, mlečika, kupidon bagrem ili bagremac i solidago), a koja je nazvana invazivnom vrstom, istrebljuju „ognjem i mačem“. Ovo se dešava „zahvaljujući“, za nas beskorisnom, lobiju aktivista zaštite prirode i efektu izvedenih radova u okviru vladinog programa za javne radnike u oblastima staništa za pčele. Sve ovo zapčelare stvara nepovoljne okolnosti, jer za pčelinja društva ne preostaje odgovarajuće veliko i kvalitetno područje prikupljanja. Potrošnja je opalazadnjih godina, sada iznosi 0,5–0,6 kg po osobi godišnje. Tipično je da veliki proizvođači jeftini uvozni med mešaju sa medom dobrog kvaliteta iz regiona.

U **Srbiji** ima 665 000 registrovanih košnica.¹ Prema statističkim podacima u 2011. godini u Srbiji je proizvedeno 4 283 tone meda, blizu 14 kg po košnici.² Na osnovu podataka Saveza pčelarskih organizacija Srbije, pčelari su u 2012. godini proizveli 5 724 tone meda. Najveći deo te količine iznosio je bagremov med (2 tone) i med od suncokreta (1,5 tona). Pored toga, proizvedeno jeoko pola tone livadskog meda, u manjoj količini lipov i cvetni med i med od uljane repice.

¹ Popis poljoprivrede 2012. Poljoprivreda u Republici Srbiji. Republički zavod za statistiku

² Statistički godišnjak Srbije (2012.), Beograd, 1–415.

Uredio: Jožef Čorba – Stručna korektura: Petar Gabor – Fotografije: Šandor Ujvari – Grafika, priprema za štampu: Pixel Manufaktúra Kft. (Andraš Agh, Finger Moto Kft.) – Štamparski radovi: DeMax Múvek Kft.

Ovaj dokument je ostvaren zahvaljujući sufinansiranju Evropske unije. Za sadržaj ovog dokumenta odgovorna je isključivo Lokalna samouprava županije Bač-Kiškun, sadržaj ni pod kojim uslovima ne predstavlja zvanični stav Evropske unije i/ili vodećih vlasti.

ISBN 978-963-7192-34-0

Izdavač: Lokalna samouprava županije Bač-Kiškun

Odgovorni urednik: Gabor Banjai, predsednik Lokalne samouprave županije Bač-Kiškun

Godina izdanja: 2014.

Sadržaj

<i>Pčelarstvo, opšta prezentacija proizvodnje meda</i>	5
1.1. Prezentacija situacije na tržištu u Mađarskoj i Srbiji	5
1.2. Osnovno o vrstama meda	7
1.3. Ostali pčelinji proizvodi	10
1.4. Mogućnosti prodaje	14

Tehnički uslovi za bavljenje pčelarstvom i proizvodnjom meda

2.1. Potrebe sredstava za bavljenje pčelarstvom	15
2.2. Radovi pčelarske godine	16

Regulisanje pčelarstva i proizvodnje meda

3.1. Okviri pravnih propisa u Mađarskoj	20
3.1.1. Pravila koja se odnose na držanje pčela	20
3.1.2. Propisi u vezi sa proizvodnjom, preradom i prodajom meda	21
3.2. Okviri pravnih propisa u Srbiji	22
3.2.1. Pravila koja se odnose na držanje pčela u Srbiji	22
3.2.2. Zakonski propisi vezani za proizvodnju, preradu i prodaju meda	22
3.3. Kategorije nacionalnih proizvoda	23

Finansijsko planiranje i plan novčanih troškova pčelarstva i proizvodnje meda

4.1. Sufinansiranje	27
4.2. Izbor oblika preduzetništva	27

Poštovani čitaoci,

Među gubitnicima današnjih ekoloških, društvenih i ekonomskih tokova nalaze se manja naselja, sela i periferna područja Mađarske i Srbije, jer su u ovim krajevima negativni uticaji na lokalno stanovništvo delovali kumulativno, pojačano i trajno. Vojvodinu i županiju Bač-Kiškun karakteriše poljoprivredna proizvodnja sa jakom tradicijom koja, međutim, ne obezbeđuje dovoljan prihod za stanovništvo u provinciji.

Ovom brošurom i prezentacijom alternativnih načina stvaranja prihoda tipičnih za Vojvodinu i županiju Bač-Kiškun, želimo da doprinesemo da ova ruralna područja, kapacitetom koji imaju, zadrže svoje stanovništvo na mestu na kojem živi. Ovim poslovnim planovima želimo da pružimo pomoć prilikom započinjanja prvih koraka u biznisu onima koji bi hteli da prošire svoje mogućnosti za ostvarivanje prihoda. Naše izdanje pruža neophodne informacije prilikom donošenja odluke, između ostalog, prezentacijom tržišnih okolnosti, pravne pozadine i tehničkih preduslova. Poslovni plan pomaže da se biznis ideje raščiste i da se o njima temeljno promisli.

Prilikom izbora delatnosti za ostvarivanje prihoda smatrali smo da su bitni aspekti koji omogućavaju da se delatnosti ostvare sa malim ulaganjima, sa niskim početnim sredstvima, da proizvod tipičan za regiju bude tradicionalan i konkurentan na tržištu, da se može lako prodati, da svima koji su istrajni donese uspeh i da poboljša materijalne uslove onih koji vrše ovu dopunsku delatnost. Na ovaj način želimo dugoročno da doprinesemo poboljšanju uslova života stanovnika u provinciji.

Izdanje je pripremljeno na srpskom i mađarskom jeziku, a prilikom planiranja sadržaja imali smo u vidu karakteristike obe države. Verujemo da od suseda uvek ima šta da se nauči. Nadamo se da su, umesto generalnih shema, ovde prikupljene i predložene informacije pogodne za davanje odgovora na pitanja prilikom pokretanja biznisa i da će u dovoljnoj meri motivisati preduzimljive ljude.

Ovo izdanje je pripremljeno u okviru zajedničkog projekta Skupštine županije Bač-Kiškun i Vojvođanske fondacije za razvoj „Halo“. Realizaciju ovog projekta omogućio je „Mađarska-Srbija IPA prekogranični program“.

Gabor Banjai,

predsednik Skupštine županije Bač-Kiškun

Tivadar Bunford,

upravitelj Vojvođanske Fondacije za razvoj „Halo“

– Pčelarstvo, proizvodnja meda –

Dokumenat je sačinjen u okviru „Hungary-Serbia IPA Cross-border Co-operation Programme“ kao deo projekta pod brojem i nazivom HUSRB/1203/213/085 „Ruralnet – Joint farm diversification strategy in the Hungarian-Serbian borderline“

Model Poslovni Plan
Pčelarstvo, proizvodnja meda